

İngiliz Büyükelçiliği Yıllık Raporlarında Balkan Savaşları ve Türkiye (1912-1913)

Balkan Wars and Turkey in the Annual Reports of English Embassy (1912-1913)

Feyza Kurnaz Şahin*

Öz

Makalede, Balkan Savaşları sırasında (1912-1913) Türkiye'nin iç ve dış siyasetindeki gelişmelerin İngiliz Büyükelçiliği yıllık raporlarına nasıl yansıtıldığı irdelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla söz konusu raporlarda Balkan Savaşlarının çıkışını hazırlayan etkenler, Balkan İttifakının oluşum süreci, Türkiye'nin savaş öncesinde ve savaş sırasındaki tutumu, takip ettiği siyaset ve başta İngiltere olmak üzere Avrupa devletlerinin Balkan Savaşları sırasında güttüğü politika değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Balkan Savaşları, Osmanlı Devleti, İngiltere, Balkan Devletleri, Yıllık Rapor.

Abstract

This study tries to examine how the affairs in internal and foreign policies of Turkey during Balkan Wars (1912-1913) were reflected in the annual reports of English Embassy. For that purpose; the factors causing Balkan Wars, formation process of Balkan Alliance, the attitude of Turkey before and during the war, its policies, and the diplomacy followed by European countries- mainly England- during the Balkan Wars were handled in the mentioned reports.

Keywords: Balkan Wars, Ottoman Empire, Great Britain, Balkan States, Annual Reports.

Extended Summary

The process of Balkan Wars is evaluated with typical calmness of English foreign policy in the reports. The weakness of Turkey in all respects is reflected in the reports when looked into the reflections of Turkey and the wars between the years 1912-1913 during Balkan Wars in English Embassy reports.

It is clearly expressed in the report that Great Powers gave special importance to Balkan territories Ottoman had. It is stressed that as Turkey had no power to manage its own internal affairs, European powers needed to interfere with the situation, and it is even emphasized that this situation became the mission of the mentioned states.

The formation process of Balkan Alliance was carefully analyzed, and it is stated in the reports that Balkan States, especially Bulgaria, tried to get territory from Ottoman Empire, and the shape of European politics and the effect of Russia played great roles in the start of the war. Moreover, the formation process of Balkan Alliance was not exactly understood by Ottoman Empire, and the main reason for this is stated as the

* (Doç. Dr.): Afyon Kocatepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, fsahin@aku.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0002-4858-1639

government's not being able to concentrate on the event due to the problems concerning internal affairs in Turkey.

It is obvious that English Embassy trusted Ottoman Empire before the war despite the negative conditions of Ottoman Empire, and this situation is expressed in the report as well. Based on this, it is stressed that "*military power and self-confidence of Ottoman Empire are more superior to the Balkan States*".

Turkification policy of the Committee of Union and Progress in Balkans is harshly criticized in the reports. It is also commented that "*Turkification*" policy and oppressive attitude of the committee was "*the practical undertaking of losing Europe*".

The attitude of Bulgaria before and after the war is criticized as well in the report. For example, it is clearly seen that Bulgarians provoked the bombing in Kocani. Hence, the attitude of Bulgaria is criticized. It is expressed that Bulgarian Government pushed its current forces, and the responsibility of these events belonged to Bulgarian Government. The evaluation that each sign causing tension in the relations of Turkey with Balkan neighbours made the relations much worse is pointed out in the report.

The general attitude of the Balkan States during the war was also criticized in the report. Likewise, it is commented that the biggest difficulty during the establishment of peace was that the Balkan States were so busy with discussing how to shape the situation in a best way within their own benefits. This situation made the things more difficult. It is pointed out that England had an important influence on establishing armistice and Sir Edward Grey had a great contribution in the solution of this problem with the meeting of ambassadors in London. It is stressed that finally, the armistice was made as a result of the efforts, and the difficult situation of Ottoman Empire increased the demand for peace.

The report draws the attention to the reconciliatory attitude of Ottoman Empire before and after the war. According to this, Ottoman Empire showed a reconciliatory attitude to hinder Balkan Wars, and they were honest in this attitude. However, the report indicates that the Balkan States ignored these moderate demands, and waited for an opportunity to get territory. Likewise, that Great Powers declared the necessity of continuation of status quo to prevent war was not effective, and also the pressure of Great Powers on Ottoman Empire increased in this ongoing process. It is expressed in the report that even though Ottoman Empire was heavily injured at war, some hopes in Istanbul went on, and there existed certain hopes that the affairs in Europe would turn into their advantages.

It is stressed that not being able to resist the demands of Bulgaria had a huge effect on the start of the second Balkan War. Besides, the inclusion of Turkey at war was criticized. Furthermore, it is pointed out that because of the violation of London Treaty, Government of the Majesty was exposed to significant protests.

Sharing projects during and after Balkan Wars were also given a place in the reports. It is stated that previous Grand Vizier Hakkı Pasha was sent to England with the title of "*Relations with Great England*", and Ottoman Empire wanted some concession in certain subjects. It is uttered that as a result of the negotiations, treaties were signed between Ottoman Empire and England, and there were some positive advances concerning the territory of Middle East and petrol privilege in terms of England, but the treaties were not come into effect.

As it is seen, the annual reports of England Embassy on Turkey reveal the political and military affairs during Balkan Wars. In this way, how England perceived the process of the war is also evaluated.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin ömrünü tamamlama sürecine girdiği son yüzyılında, çöküşü netleştiren üç önemli siyasal olaydan birisi Balkan Savaşlarıdır. Diğer ikisi Balkan Savaşlarından önce gerçekleşen 93 Harbi ve Balkan Savaşlarından sonra yaşanan I. Dünya Savaşı'dır. Çöküşün ikinci aşaması olan Balkan Harbi, Osmanlı Devleti'nin bütün Balkan topraklarını kaybetmesi ve neredeyse Avrupa topraklarında bir parçasının kalmaması noktasına gelmesi açısından önemli bir kırılma noktasıdır (Ashmead-Bartlett, 2014, s. 7).

Balkan Harbi'nin çıkışını hazırlayan nedenler Berlin Anlaşması sonrasında belirmeye başladı. Çünkü 1878'den sonra Balkanlarda yeni bir radikal milliyetçilik kendini göstermeye başladı (Karpat, 2012, s. 18-19). Bulgaristan, Berlin Anlaşması ile umduğunu tam olarak alamadı. Bu anlaşma sınırları daraltılmış bir Bulgaristan Prensiğini öngörüyordu. Öte yandan Berlin Anlaşması ile Osmanlı Devleti Yunanistan'a bir miktar toprak vermek durumunda kaldı. Böylece Balkan devletleri buldukları coğrafyada topraklarını genişletme hevesine girdi. Milliyetçi akımlar ve Rusya'nın kışkırtmaları bölgedeki gerginliği hızla tırmandırdı (Hall, 2003, s. 1-4; Yıkıcı & Özlü, 2018, s. 678-679). Berlin Anlaşması'nın getirdiği statüko bundan sonra ortaya çıkan Balkan bunalımlarının temelini oluşturdu (Şenel, 2006, s. 406; Troçki, 2017, s. 88-89). Karadağ'ın Balkanlarda büyüme arzusu, Yunanlıların "Şark İmparatorluğu" kurma sevdası, Sırbistan'ın Adriyatik Denizi kıyılarına kadar uzanan eski Sırbistan'ı yeniden oluşturma isteği, Bulgaristan'ın ise Balkanlarda dinsel ve siyasal birlik kurma ve Bulgarların bulunduğu Makedonya kısmını ele geçirme isteği Balkan Savaşının çıkmasında etkili oldu (Çakmak, 2018, s. 1-3; Balkan Harbi (1912-1913), 1970, s. 56-57).

Bu şartlar altında Balkanlardaki siyasi gerginlik Ekim 1912'den itibaren iyiden iyiye hissedilmeye başladı. Balkan devletlerinin bölgeye yönelik talepleri ve topraklarını genişletme çabası karşısında Osmanlı Devleti'nin tutumu ve büyük güçlerin diplomatik girişimleri savaşın yaklaştığının habercisiydi. İtalya'nın Trablusgarp'a saldırısını fırsat bilen Balkan devletleri bölgede savaş çıkarmak için kendi aralarında ittifak yaptılar (Dilek, 2013, s. 288).

İttifak anlaşmaları ile Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ, Osmanlı Devleti'ne karşı birleşti. Nihayet 1912 yılının Ekim ayında Karadağ, Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan, Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açtı (Jelavich, 2009, s. 102; Hayta & Birbudak, 2010, s. 5-7; Şahin, 2016, s. 2). Savaş iki aşamada gerçekleşti. Savaşın ilk döneminde Balkan devletleri Osmanlı Devleti'ni yenilgiye uğrattı. Savaşın ikinci aşaması Balkanların düşmesi sonucunda yaşandı. Büyük devletlerin müdahalesi sonucu Bulgaristan, Osmanlı Devleti ile 3 Aralık 1912'de ateşkes antlaşması imzaladı. Buna göre barış antlaşması Londra'da toplanacak konferansta yapılacaktı. Sırbistan ve Bulgaristan'ın büyümesi, adaların Yunanistan'ın eline geçmesi büyük devletleri telaşlandırdı (Hayta, 2008, s. 21). Balkan devletleri Makedonya'nın savaş sonrası paylaşımında anlaşmazlık yaşamaları üzerine II. Balkan Savaşı başladı. Bulgaristan, kendisini Yunanistan, Karadağ ve Romanya ile savaş halinde buldu. Bu saldırı Bulgaristan için felaketle sonuçlandı ve bütün komşularına önemli miktarda toprak vererek savaşı sonlandırdı (Wachtel, 2009, s. 99).

Görüldüğü gibi Balkan Savaşları sırasında iki büyük savaş gerçekleşti. Savaş sonunda Osmanlı orduları yenildi. Osmanlı Devleti Balkanlardaki topraklarının neredeyse tamamını kaybetti. Balkan devletlerine terk ettiği topraklarda yaşayan Müslüman halkın büyük kısmı göç etmek zorunda bırakıldı/kaldı. Zira yeni bir savaş çıkması halinde toplu katliama uğrayacakları söylentileri yayılmaya başladı. Bu nedenle savaş sırasında olduğu gibi savaş sonrasında da Anadolu'ya göçler devam etti (İpek, 2013, s. 200-201; Feyzioğlu, 2016, s. 200; Arslan, 2008, s. 51-54; Yıldırım, 2012, s. 76-77; Ağanoğlu, 2013, s. 72-75). Balkan Savaşları ciddi bir askeri ve siyasi yenilgiydi ve göçlerle birlikte sosyal bir felakete neden oldu. Bu savaşla beraber Osmanlı Devleti'nin çözülmesinin ve tasfiye edilmesinin sondan bir önceki evresi de tamamlanmış oldu (Alkan, 2014, s. 609-610; James, 2017, s. 116-117).

Balkan savaşları sırasında Balkan devletleri çoğu zaman birbirleriyle bağdaşmayan ve hatta çelişen amaçlarını tek bir amaç doğrultusunda birleştirmeyi başardılar. Bunun en temel sebebi ulustan bağımsız ulus devlete geçme niyeti idi (Biagini, 2016, s. 23-24).

Balkan savaşları döneminde İngiltere'nin Türkiye'ye yönelik politikasını anlamak oldukça güçtür. Çünkü İngiltere'nin Almanya ile girdiği rekabet ve özellikle Almanya'nın Bağdat Demiryolu projesi İngiltere'yi köşeye sıkıştırmıştı. İngiltere bu durum karşısında Rusya'nın ittifakına ihtiyaç duydu. Zira İngiltere'nin Rusya ile yakınlaşması Almanların Bağdat Demiryolu işini engelleyebilir ve bu sayede Almanya, İngiltere için tehdit olmaktan çıkabilirdi. Ancak İngiltere'nin Rusya ile yakınlaşma politikası gütmesi Türkiye ile olan ilişkilerinde mesafe yaratmakta idi. Diğer taraftan İngiltere, Rusya'nın İstanbul, Boğazlar ve Anadolu'da güçlenmesinden yana değildi. İngiltere, Osmanlı Devleti'ni sıkıştırarak Hindistan Müslümanlarının tepkisini almak istemiyordu. Dolayısıyla Osmanlı hükümetinin yıpratılmasına da sıcak bakmamakta idi. Bu nedenle mevcut hükümetin itibarının sarsılmasını istemiyordu. Aksi halde İttihat ve Terakki iktidara gelebilirdi. Böyle bir durumda İttihatçılar, Alman siyasasını ön plana çıkarabilirlerdi. İngiltere bütün bu argümanları dikkate alarak Osmanlı Devleti'ni yok saymamış, Osmanlı hükümeti ve ordusunu güçlü gördükçe kısmen de olsa desteğini sürdürmüştür (Bayur, 1991a, s. 309-311).

İngiltere'nin gütmüş olduğu bu siyaset Balkan Savaşları sırasındaki tutumunu da etkiledi. Savaşı bitirmek için yapılan görüşmeler sırasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yeniden iktidara gelmesini engellemek için Gazi Muhtar ve Kamil Paşa hükümetlerinin işlerini kolaylaştırmaya yönelik adımlar attı. Bunun yanında Türklere dost görünerek İngiliz sömürgelerinin gönlünü hoş tutmaya çalıştı. Ancak aynı zamanda Rusya'yı memnun edecek adımları atmaktan da geri kalmadı. Çünkü Rusya, İngiltere'nin Almanya'ya karşı en büyük kozuydu ve bu kozu kaybetmek istemiyordu (Bayur, 1999, s. 43). Ancak öyle anlaşılıyor ki, ilerleyen süreçte İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne karşı tutumu değişecektir. İngiltere'nin, özellikle Kırklareli bozgunu ve Lüleburgaz çatışmaları sırasında yaşanan başarısızlıklar nedeniyle Türkiye'ye gösterdiği ilgi ve destek azaldı. Çünkü Osmanlı Devleti uluslararası siyasette eski önemini yitirdi (Bayur, 1991a, s. 309-311.)

Görüleceği üzere, Balkan Savaşları sırasında İngilizlerin Türkiye'ye karşı güttüğü politika Rusya'dan bağımsız düşünülmemelidir. Balkan Savaşlarının ilk günlerinde Rus kamuoyu İngiltere'nin Türkiye'ye karşı izlemiş olduğu yumuşak politikadan rahatsız oldu. Nitekim harp başlamadan yaklaşık 15 gün önce Rus Novoya Vrema gazetesi başyazarı Petersburg'daki İngiliz büyükelçisini ziyaret etmiş ve Rusya'nın İngiltere'den beklentilerini dile getirmiştir. Bu meyanda Rusya'nın 1907'de İngiltere ile yapmış olduğu anlaşma ile Balkan politikasında İngiliz desteğini yanına aldığı düşünülmesini, İngiltere'nin Rusya'dan yana tavır almaması durumunda anlaşmanın yürütülemeyeceğini ifade etmiştir. Büyükelçi durumu İngiliz hükümetine bildirirken Balkanlarla ilgili yapılacak konferanslarda Rusya'ya tam destek verilmesini aksi halde İngiliz-Rus Anlaşmasına büyük bir darbe vurulmuş olacağını savunmuştur (Bayur, 1999, s. 42-43). Bu siyasi ortam içerisinde Balkan Savaşları sürecine girilmiş, yaşanan siyasi ve askeri gelişmeler İngiliz elçilik raporlarına yansımıştır.

Türk tarihi ile ilgili yapılan araştırmalarda İngiliz arşivlerinin önemi büyüktür. Özellikle XIX. ve XX. yüzyılın en önemli gücü olan İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin geleceği ile ilgili hususlarda takınmış olduğu tavır siyasi açıdan önemli olmuştur. Dolayısıyla İngiltere'nin Balkan Savaşları sırasında yürüttüğü politika ve bu konuda Türkiye ile ilgili düşüncelerinin ortaya çıkarılması bu dönemde büyük devletlerin bakış açısını görmek açısından değerlidir.

Bu meyanda İngiliz elçilerinin Türkiye hakkında hazırlamış olduğu raporlar Türkiye için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Raporlarda, Balkanlarda yaşanan gelişmeler yakından izlenmiş ve değerlendirilmiştir. Raporu kaleme alan elçiler, gerekli gördükleri yerlerde kendi görüşlerini bildirerek İngiliz dışişlerini atacağı adımlar hususunda yönlendirmişlerdir. Çalışmada kaynak olarak kullanılan İngiliz Büyükelçiliğinin hazırlamış olduğu 1912-1913 yıllarına ait yıllık raporlar da Balkan Savaşları için önemli bir kaynak niteliğindedir. Buna göre 1912 yılı raporu İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Gerard Lowther tarafından hazırlanmış olup İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'e sunulmuştur. Lowther raporun hazırlanmasında personelinden yardım görmüştür. Özellikle sıhhiye ile ilgili bölümlerde Dr. Clemow'dan yararlanılmıştır. Rapor 53 sayfadan oluşmaktadır (TNA, FO, 881/10280, TAR, 1912, s. 1-53).

1913 yılı raporu ise İstanbul'daki maslahatgüzar H. D. Beaumont tarafından Sir L. Malet'in talebi doğrultusunda hazırlanmış olup yine Sir Edward Grey'e sunulmuştur. Rapor I. Dünya Savaşı başlamadan hemen önce tamamlanmıştır. Hatta raporda ifade edildiğine göre tamamlanması gecikmiştir. Raporun içeriğinde yer alan ordu ve donanma ile ilgili yazılan bölümlerde Albay Askeri Ateşe F. Cunliffe Owen ve "Imogene" drenotunun komutanı H. Escombe'nin katkıları olmuştur. Rapor 41 sayfadan oluşmaktadır (TNA, FO, 881/10523, TAR, 1913, s. 1-41).

1912 Yıllık Raporunda Balkan Savaşları

1912 yıllık raporunda Balkan Savaşları başlığı altında bir bölüm mevcuttur. Raporda, Türkiye ile ilgili en önemli politik gelişmenin Balkan devletleri ile Türkiye arasında yaşanan gerginlikle ilgili olduğu sıklıkla vurgulanmıştır. Türkiye'nin ortamı yumuşatmak için attığı adımlar ve arayışları büyükelçilik raporlarına yansımıştır.

Raporun bu bölümü ile ilgili yapılan ilk yorum İtalyan Savaşı'nın Balkan Savaşı'nın çıkışını etkilediği yönündedir. Balkan devletleri ve hatta özellikle Bulgaristan'ın İtalya'nın Bâbüali'ye savaş ilan etmesinden faydalanarak Osmanlı Devleti'nden toprak koparmaya çalıştığı bilgisine yer verilmiştir. Ancak İtalyan Savaşı'nın Balkan Savaşı'nın çıkışında önemli bir enstrüman olmakla birlikte, tek sebep olmadığı dile getirilmiştir. Savaşın oluşmasında Avrupa siyasetinin aldığı şeklin ve Rusya'nın etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiği ifade edilmiştir (FO, 881/10280, s. 14).

Raporda dikkat çeken diğer bir husus ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin izlemiş olduğu politikaların sert bir dille eleştirilmesidir. Rapora göre, Balkanlarda çıkan ayaklanmalarda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin izlemiş olduğu siyasetin önemli ölçüde etkisi bulunmaktadır. Hatta bu durumdan "*birinci derecede sorumlu olanlar İttihatçılar*" değerlendirmesi göze çarpmaktadır. Zira dört yıldır ülkeyi onlar yönetmektedir. Raporda, esasen anayasanın yeniden tesisi ile hatalardan kurtulmak için fırsat sağlandığı, ancak İttihat Terakki'nin bu fırsatı kullanmak bir kenara yanlış ve baskıcı politikalarla mevcut topraklarını tehlikeye soktuğu ifade edilmiştir. Hatta bu durumla ilgili olarak "*uzlaşma komite için bilinmeyen bir erdemdi*" yorumuna yer verilmiştir (FO, 881/10280, s. 14). Rapora göre, İttihat ve Terakki, çeşitli bahaneler yaratarak Balkanlarda zorla "*Türkleştirme*" politikası gerçekleştirmiştir. Bu politikayı şiddet ve baskıyla yönlendirmiştir. Yaşanan olaylar Müslüman Arnavutları harekete geçirmiş, Arnavutlar isyan için adeta tahrik edilmiştir. Rapora göre, yapılan baskı Avrupa'da "*kaybetmenin pratik taahhüdü*" olmuştur (FO, 881/10280, s. 14).

Balkan İttifakının Oluşum Süreci

İngiliz Büyükelçilik raporlarında Balkan bağlaşmasının meydana geliş süreci adım adım takip edilmiştir. Raporda, Balkanlarda yaşanan gelişmelerin Balkan devletlerini harekete geçirdiği belirtilmiştir. Bu meydana anılan devletlerin topraklarını genişletmek için cesur bir şekilde teşebbüse girdikleri, en kötü ihtimalle Osmanlı'yı Balkan topraklarında zorlayarak, Makedon halklarının güvenliği için onu anlamaya zorlayacakları ifade edilmiştir (FO, 881/10280, s. 14). Bu yorum kuşkusuz dikkat çekicidir. Çünkü Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı hareketlenmesi toprak elde etme emellerine değil Makedonya sorununa bağlanmaktaydı. Bu değerlendirme kuşkusuz Osmanlı aleyhinde bir tutumdur.

Raporda 1912 yılının başlarında Türkiye ile gelecekteki Balkan müttefikleri arasındaki ilişkilerin kısmen iyi olduğuna vurgu yapılmıştır. Karadağ ile yaşanan acı hatıralara, Yunanistan ile yaşanan Girit sorununa rağmen, Sırplarla ilişkilerin sıcak olduğu, Bulgaristan'daki Gueshof kabinesi ve Dışişleri Bakanı Asım Bey'in samimi ilişkilerinin olduğu ifade edilmiştir. Sorunlara rağmen iyi ilişkilerin kurulabileceği, özel bir çaba ile problemlerin diplomatik yollarla dengeli bir siyaset izlenerek çözülebileceği ihtimali üzerinde de durulmuştur (FO, 881/10280, s. 14).

İngilizler Balkan ittifakının oluşum sürecini dikkatli bir şekilde takip etmişler, ittifakın oluşumuyla ilgili ilk adımlara geniş yer vermişlerdir. Nitekim rapora göre 1912 Ocak ayında Yunan Prensi Crown, Sırbistan ve Karadağ'ı ziyaret etmiş, bilahare Bulgaristan'a geçmiştir. Sofya'ya giderek Prens Boris'in başa geçişini

kutlamıştır. Raporda bu yakınlaşmanın Balkan ittifakına giden yolda ilk ve en önemli gösterge olduğu vurgulanmıştır. Ancak ittifakın şüphelenilecek ölçüde belirginleşmediği, Mart ayındaki Sırp-Bulgar Anlaşmasının sonuçlarının bu anlamda daha önemli olduğu ifade edilmiştir. Raporda Bulgar ve Rus hükümetleri tarafından Majestelerinin hükümetine verilen bilgilere göre bu ittifak, Avusturya tehlikesine karşı tamamen savunma amaçlı olarak gerçekleştirilmiştir. Ancak İngiltere bu bahaneye inanmamıştır. Çünkü raporda aynı tarihte farklı hükümler içeren farklı bir anlaşmanın imzalandığına dikkat çekilmiştir. Bu nedenle raporda, Sırlar ve Bulgarların bazı durumlarda “*baltalarını gömmeye büyük ilgi gösterdikleri*” fakat gelişmelerin İngiltere tarafından bilindiğine vurgu yapılmıştır (FO, 881/10280, s. 14).

İttifakın gizliliği ile ilgili değerlendirmelere de yer verilmiştir. Rapora göre, halk Sırp ittifakından Temmuz’un sonuna kadar haberdar olmamıştır. Söz konusu ittifak Yunanistan ile Karadağ duyurana kadar açığa çıkmamıştır. Bu süreçte Türkiye birleşmeyi hissetmeye başlamış ancak iç politikayla ilgili gelişmeler nedeniyle meseleye tam odaklanamamıştır (FO, 881/10280, s. 14).

Tüm bu değerlendirmelerin ardından raporda dikkat çeken hususlardan birisi de İngiltere’nin Türkiye’nin üstünlüğüne olan inancıdır. Nitekim raporda Osmanlı İmparatorluğu’nun askeri üstünlüğü ve güven duygusunun Balkan devletlerine göre daha yüksek olduğunun şüphe götürmeyeceği yorumuna yer verilmiştir (FO, 881/10280, s. 14).

Türkiye’nin Balkan Devletleri ile İlişkilerinin Bozulmasının Sebepleri

Büyükelçilik raporunda Türkiye ile Balkan devletleri arasında var olan iyi ilişkilerin bozulmasına neden olan gelişmeler ayrıntısıyla aktarılmıştır. Nitekim rapora göre Balkanlarda yaşanan gelişmeler Türkiye ile Balkan devletleri arasındaki ilişkileri olumsuz bir noktaya sürüklemiştir. Bu duruma neden olan en önemli gelişmenin Temmuz’un sonunda Makedonya’da Koçana’ya atılan bomba olduğu ifade edilmiştir (FO, 881/10280, s. 14).

Kosova Vilayeti’nin merkez sancağı olan Koçana’da yaşanan olay şu şekilde cereyan etmiştir; 1 Ağustos 1912’de Bulgar Komitacıları Koçana’nın sebze ve zahire pazarlarında iki bomba patlatmışlardır. Bu olay sırasında 28 kişi ölmüş ve birçok kişi de yaralanmıştır. Olay sırasında galeyana gelen ve telaşa kapılan halk ve bazı askerler Bulgarlara saldırmışlardır. Bu hadise sırasında 21 kişi ölmüş ve 190 kişi yaralanmıştır. Olay Bulgaristan’da sonu gelmeyen gösteri, sızlanma ve tepkilere neden olmuştur. Yaşanan gelişmeler karşısında büyük devletlerle Osmanlı Devleti arasında nota teatileri yapılmış, bu olay Türklere karşı geniş çaplı bir propagandanın başlamasına neden olmuştur (FO, 881/10280, s. 14).

1912 yılına ilişkin rapora göre, Koçana’da yaşananlar Hıristiyan katliamına neden olmuştur. Bombacılar bu katliamla provokasyon amacına ulaşmışlardır. Bu olay Bulgar hükümetinin harekete geçmesi için bir neden olmuştur. Bir başka ifadeyle Sofya, kamuoyunun baskısı sonucunda uyandırılmıştır. Rapora göre, eğer Bâbıâli olayın hemen ardından sert bir beyanda bulunmuş olsa idi barışçı Bulgar hükümeti dostane bir tutum sergileyebilirdi. Raporda, “*bomba kampanyası sırasında dahi Türkleştirme*” politikasından vazgeçilmemesi eleştirilmiştir (FO, 881/10280, s. 14-15).

Raporda Koçana hadisesinin sonuçlarına geniş yer verilmiştir, meselenin adil olmadığı vurgulanmıştır. Bulgaristan hükümetinin elindeki gücü zorladığını, Makedonya’daki gelişmelerin sorumluluğunun Bulgar hükümetinin elinde olduğu, bu sorunu yaratmak için gayret edildiği sonucunu çıkarmanın haksızlık olmayacağı ifade edilmiştir (FO, 881/10280, s. 15).

Genel olarak İttihat ve Terakki yönetimini eleştiren bir tutum sergilenirken Koçana hadisesi sonrasında olayın aydınlatılması ile ilgili Cemiyetin çabaları övülmüştür. Nitekim raporda demiryolu üzerindeki bombalama olayının Türk kabinesi için rahatsız edici bir durum oluşturduğu, İttihat ve Terakki’nin Koçana’daki hadiseleri soruşturmak için tereddüt etmediği, bu hususta hükümetin çabasının içtenlikli olduğundan şüphe edilmemesi gerektiği, olayları incelemek, suçluları cezalandırmak için çaba gösterdiği bilgisine yer verilmiştir. Ancak Osmanlı hükümetinin bu çabasının Bulgarlar tarafından yeterli görülmediği,

Bulgar Bakan Yaraldof'un Türklerin sözlerini yerine getirmediklerini iddia ederek Türk tarafına sitem ettiği ifade edilmiştir (FO, 881/10280, s. 15).

Raporda Türkiye'nin Bulgaristan dışındaki diğer Balkan devletleri ile yaşadığı sorunlar özellikle vurgulanmıştır. Buna göre, Türkiye ile Karadağ arasında Berana hususunda bir gerginlik oluşmuş, bunun sonucunda Koçana hadisesine benzer bir olay Karadağ'la da yaşanmıştır. Burada da Hristiyan kökenli nüfusa katliam yapılmıştır. Ancak olayın kökeni ortaya çıkarılamamıştır. Gelişmeler iki ülkenin düzenli birlikleri arasında açık bir çatışma yaratmıştır. Raporda, Türkiye'nin Yunanistan ile de sıkıntıları bulunduğu ifade edilmiştir. Nitekim Girit milletvekilinin Value için soru sormasının dahi sorun yarattığı belirtilmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin Balkan komşuları ile ilişkilerinde gerilim yaratacak her belirtinin ilişkileri normalden daha kötüye götürdüğü yorumuna yer verilmiştir (FO, 881/10280, s. 15).

Büyük Güçlerin Gerginliği Önleme Çabaları

Türkiye'nin içinde bulunduğu sıkıntılı durum ve büyük devletlerin meselelere karşı takınmış olduğu tavır raporlara yansıyan önemli hususlardandır. Buna göre büyük devletler, Balkan devletleri ile Osmanlı Devleti arasında yaşanan sıkıntılara kayıtsız kalmamıştır. Çünkü büyük güçler, Türkiye'nin bu bölgesine özel bir önem ve ilgi göstermişlerdir. Rapora göre, Türkiye'nin kendi iç işlerini yönetecek güçten yoksun olması, Avrupalı büyük güçlerin duruma müdahale etmesini zorunlu kılmıştır. Hatta bu durum anılan devletler için görev haline gelmiştir. Buna örnek olarak raporda Osmanlı Devleti ile Balkan devletleri arasında süregelen gerginliğin önlenmesi için Avusturya-Macaristan Devleti'nin çabasından bahsedilmektedir. Bu meyanda Berchtold bazı önerilerde bulunmuş, bu öneriler Balkan devletlerini yönlendirmiştir (FO, 881/10280, s. 15). Raporda, Avusturya-Macaristan hükümetinin önerisi üzerine Balkan devletleri, Türkiye ve Avrupalı büyük güçlerin bir araya geldikleri, toplantıda Makedonya Devleti için bir sorumluluk almak amacıyla oldukları ifade edilmiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin iç işlerine yabancı müdahalesini tolere edemeyeceği, Balkan devletlerinin ise bu durumu anlaması gerektiği yorumu yapılmıştır (FO, 881/10280, s. 15).

Rapora göre, Balkan devletlerinin iki seçeneği bulunmaktadır. Anılan devletler ya güçlü hükümetlerle geleceğini garanti altına almaya çalışacaklardı, ya da Avrupa Türkiyesi için güçlerini ortaya koyarak fırsat ele geçirdiklerinde Bâbiâli'den toprak koparmak için teşebbüse geçeceklerdi (FO, 881/10280, s. 15). Bu noktadan hareketle raporda durumun endişe verici bir hızla geliştiğine vurgu yapılmıştır. Büyük güçlerin tutumuna ve müttefiklerin yarısının ikna olmasına rağmen Balkan devletlerinin toprak taleplerini masaya taşımak için hazırlandıkları, keza Bâbiâli'yi radikal reformlar ve tedbirler almaya zorladıkları ifade edilmiştir. Ancak rapora göre bu hususta Balkan devletleri arasında tam bir ittifak söz konusu değildir. Bazı devletler isteklerini diplomatik yollarla dikte ettirmekten yana iken Sofya bu tür bir çözüme sıcak bakmamaktadır. Raporda, Bâbiâli'nin uzlaşmaya oldukça hızlı başladığı ve bu tavrında da dürüst olduğu değerlendirilirken, Balkan devletlerinin Rusya'nın da desteği ile ılımlı taleplere kulaklarını tıkadıkları yorumuna yer verilmiştir. Öte yandan Koçana hadisesinin aydınlatılmamasının Osmanlı hükümetinin iktidarsızlığından (güçsüzlüğünden?) kaynaklandığı, hükümetin bu iktidarsızlığı (güçsüzlüğü?) gizlemek için kaçamak cevaplar verdiği, haklı çıkmak için ise ileri gittiği ifade edilmiştir (FO, 881/10280, s. 15).

İngiliz hükümeti, 1912 yılı Eylül'ün üçüncü haftasında Balkan müttefiklerinin kapsamlı bir askeri hazırlık yaptığının farkında idi. Ayın son günlerinde Bulgaristan tamamen yersiz bir bahaneyle, Edirne yakınlarında manevralar için büyük çapta asker toplamaya başlamıştı, Bulgar hükümeti seferberlik için bir emir vermiştir. Bulgarları Yunanistan ve Sırbistan izlemiştir. Karadağ da güçlerini toplamak için harekete geçmiştir. Bu arada büyük güçler savaşı engellemek umuduyla düşmanlıkların sonucu ne olursa olsun bundan uzak durmak gerektiği telkinlerinde bulunmuş, bölgede statükonun devam etmesi gerektiğini bildirmişlerdir. Avusturya ve Rusya'nın Avrupa adına Bâbiâli'ye hitaben ciddi uyarılarda buldukları da yıllıkta belirtilmiştir (FO, 881/10280, s. 15).

Raporda Türkiye'nin savaşın tehlikelerini göz önüne alarak bazı girişimlerde bulunduğu dikkat çekilmiş, Osmanlı Hariciyesi'nin savaşı önleme ihtimali çerçevesinde 1880'de çıkarılan Vilayetler Yasası'nı yürürlüğe koyacağını taahhüt ettiği bildirilmiştir. Ancak bu teklif, Balkan müttefikleri tarafından

samimiyetsiz olarak nitelendirilmiştir. Bu hadisenin ardından büyük devletler, barışçıl bir çözüm için Osmanlı Devleti'nden direkt olarak reform taleplerinde bulunmanın şart olduğu sonucuna varmışlardır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'ne doğrudan baskı yapma yolunu tercih etmişlerdir. Bu konuşmalar devam ederken 8 Ekim'de Karadağ, Bâbüli'ye bir nota vererek sık sık olagelen sınır çarpışmaları dolayısıyla “*sorunun çözümünü savaşın hakemliğine bıraktığını*” dile getirerek savaş ilan ettiğini bildirmiştir. Fakat bu sırada görüşmeler hala devam etmektedir. 13 Ekim'de Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan “*kesin ve dürüst uygulanan radikal reformlar*” için ortak bir talep sunmuştur. İki gün sonra Türkiye, Sırbistan ve Bulgaristan ile ilişkileri kesmiştir. 17 Ekim'de ise onlara savaş ilan etmiştir. Bilahare Yunanistan Türkiye'ye savaş ilan etmiştir (FO, 881/10280, s. 15-16).

Savaşın Başlaması ve Barış Görüşmeleri

1912 yılı raporunda savaşın başlaması ve seyri ile ilgili ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Raporda, on beş gün içinde Edirne'nin büyük kalesinin izole edildiği, Türk ordusunun Çatalca hatlarında çabaladığı, savaşın diğer bölgelerinde Sırların Üsküp'e, Yunanlıların 8 Kasım'da Selanik'e girdikleri bilgisi verilmiştir. Bulgarlar Yunanlılarla anlaşarak Saroz Körfezi'nin kıyısına büyük bir güç yığmayı teklif etmişlerdir. Çanakkale'nin Avrupa kıyısında Türk kalelerine ve araziye saldırmak için çaba göstermişlerdir. Bu hareketin başarılı olması durumunda İstanbul'un düşeceği değerlendirilmiştir (FO, 881/10280, s. 16).

Rapordaki yoruma göre, Bulgaristan'ın aralıksız bir şekilde ilerlemesi mümkün olsa İstanbul düşebilecekti. Ancak bu mümkün görünmemektedir. Zira Bulgaristan bu hususta Rusya'nın hassasiyetini gözetmek durumunda idi. Çünkü Bulgarlar, Rusya'nın, İstanbul'un kendisi dışında hiçbir gücün eline geçmesine izin vermeyeceğini biliyorlardı. Bunun yanında İstanbul'a ilerlemek ciddi bir lojistik ve sevk stratejisi gerektiriyordu. Bu nedenle Çatalca'dan ani bir atak beklenmediği ifade edilmiştir (FO, 881/10280, s. 16).

Bulgaristan'ın başarılı bir şekilde ilerlemesinin kaygı yarattığı, Edirne'nin içinde bulunduğu durumun son derece tehlikeli olduğu, şehrin yarısının aklıktan öleceği raporda ifade edilmiştir. Bunun yanında Türk hükümetinin düzeni ve asayişini sağlamak hususunda güçsüz kaldığı, Pera'daki yabancı toplulukları korumadaki yetersizliği dile getirilmiştir. Bu amaçla büyük güçlerin 18 Kasım'da gemilerini boğaza gönderdikleri, aynı gün kuvvetli müfrezelerin bölgeyi korumak için indirildiğini, Çatalca'da 18 Kasım'da hiçbir mücadelenin gerçekleşmediği, bu sırada Bulgaristan'ın sert bir bombalama hareketine başladığı ancak bu atağın başarıya ulaşmadığı bilgisine yer verilmiştir (FO, 881/10280, s. 16).

Rapora göre, Türklerin ateşkes önerisinde bulunduğu 20 Kasım'dan önceki günlere göre Bulgarlarda bir yumuşama hissedilmiştir. Bu sırada Türk askerleri içinde kolera salgınının baş göstermesi ateşkesin kabul edilmesini gerekli kılmıştır. Ateşkes görüşmeleri sırasında en önemli çatışma Edirne merkezli olmuştur. Edirne'nin teslim edilmemesi Bulgar tarafını öfkelenmiştir. Bilahare çabalar sonuç vermiş, görüşmeler sonucunda 4 Aralık 1912'de ateşkese varılmıştır. Yunanistan ise ateşkesi reddederek Türkiye ile savaş halinde kalmayı istemiştir (FO, 881/10280, s. 16).

İngilizler Balkan devletleri arasındaki anlaşmazlığın farkındadır. Zira raporda, savaşın başından beri yaşanan en büyük güçlüğü Balkan devletlerinin kendi çıkarları doğrultusunda durumu nasıl en iyi şekilde kullanacaklarını tartışmakla meşgul oldukları yorumu yapılmıştır. Bu durumun rahatsız edici bir boyuta ulaşmaması için Fransa Dışişleri Bakanı tarafından Balkan devletlerinin aralarında uyumlu çalışmalarını sağlamak için bir formül tasarlanmıştır. Bu noktada müttefikler savaşın sınırlandırılması gerektiğini kabul etmişlerdir. Fakat yapmış oldukları deklarasyonda, Türk askeri gücünün çöküşünü fark etmeleri üzerine, savaşlarda kazanılan topraklarda statükonun korunmasını istemişlerdir (FO, 881/10280, s. 16). Nitekim Fransa Başbakanı M. R. Poincaré'in güvenli uyum çabalarına rağmen Balkan devletlerinin bazı istekleri Avrupalı güçleri rahatsız etmiştir. Örneğin Sırbistan'ın yakın dönemde Adriyatik üzerinde bir liman elde etme iddiası üzerine, bu talep Avusturya tarafından veto edilmiştir. Bu tartışmalar her iki ülkede de düşmanlıkları körüklemiştir. Raporda, Prochaska hadisesinin ilişkileri bozduğuna vurgu yapılmıştır. Keza savaş sırasında Avusturya'nın seferberlik için “*askeri önlemler*” alması ilişkileri daha da gerginleştirmiştir.

Bu ortamda provoke edilen Rusya'nın tavrı Panslavist çevrelerinde taşkınlıklara neden olmuştur (FO, 881/10280, s. 16).

İlişkilerin gerilmesi barış için çalışmalara hız kazandırmıştır. Rapora göre, gelişen siyasi olaylar sonucunda Balkan müttefikleri, Osmanlı tekliflerini prensip olarak kabul etmişlerdir. Görüşmelere Londra'da tekrar başlamak için karar verilmiştir. Barış delegelerinin Londra'da görüşmeleri Avusturya ve Rusya tarafından olumsuz karşılanmış, bu durum tansiyonu yükseltmiştir. Diğer taraftan Edward Grey, Avrupa ile ilgili çeşitli sorunları tartışmak ve Balkanlardaki değişiklikleri görüşmek için Londra'da beş büyük gücün Büyükelçilerinin bir toplantı yapmasını planlamıştır (FO, 881/10280, s. 16).

Planlandığı gibi Londra'da iki ayrı toplantı gerçekleşmiştir. Savaşan tarafların barış delegeleri 16 Aralık'ta St. James Sarayı'nda bir araya gelmişlerdir. Rapora göre toplantıda tipik Türk itirazları söz konusu olmuştur. Bununla birlikte Yunanlılar ateşkese taraftar olmamışlardır. Balkan müttefiklerinin şartları 21. madde üzerinden ele alınmıştır. Buna göre, Türkiye'den, Edirne dahil olmak üzere Avrupa Türkiyesi'nin bütününe devredilmesi, Çanakkale Boğazı'nın batı kıyısı hariç Girit ve Ege adalarının teslim edilmesi istenmiştir (FO, 881/10280, s. 16).

Toplantılar devam ederken bir müddet sonra Türk karşı önerisi gelmiştir. Buna göre, Türkler koşulları formüle ederek, müttefiklere herhangi bir toprak devretmeyi reddetmiştir. Sadece Girit'in kaderinin büyük güçler tarafından belirlenmesi kabul edilmiştir. Bunun üzerine Balkan müttefikleri Türk tarafının tekliflerinin kabul edilemez olduğunu belirtmişlerdir. Rapora göre, bu olaylar Kamil Paşa Hükümeti'nin yıpranmasına ve istikrarsızlaştırılmasına neden olmuştur. Bu nedenle İttihat ve Terakki Cemiyeti bu olayları kullanarak hükümete karşı ayaklanmış (FO, 881/10280, s. 17).

Son dört haftada Osmanlı askerlerinin pozisyonunun ilerlemiş olması Türk kamuoyunun umutlarını artırmış idi. Bu nedenle hala Edirne'ye yardım etme beklentisi bulunuyordu. Türkiye işgal altındaki toprakların fethini (ele geçirilmesini?) kendi yetki sınırları dahilinde görüyordu. Rapora göre, Türkiye kaybettiği toprakların kendisine geri döneceği noktasında ciddi umutlar taşımakta idi. Bunun nedeni Avrupa'daki bazı gelişmelerin onların avantajına dönebileceği ihtimalinden kaynaklanıyordu. Hatta çok az kişi kaybedilen toprakların dönmeyeceğine inanmakta idi. Bu sırada İngiltere Başbakanı Mr. Herbert Henry Asquith's bir açıklama yapmış ve bu umutların beyhude olduğunu ifade eder şekilde "*Balkan galiplerinin meyve soymuş olmadıklarını*", bu savaşın bir maliyetinin olduğunu dile getirmiştir. Keza raporda Türkiye'nin beklentileri eleştirilirken şu ifadeye yer verilmiştir "*bir kez daha gösterdi ki, İtalyan Savaşının dersleri bile Bâbiâli'ye gerçekleri kabul etme gerçeğini öğretmekte aciz kalmıştır*" (FO, 881/10280, s. 16).

1913 Yıllık Raporunda Balkan Savaşları

İngiliz elçilik raporunda Türkiye'nin savaştaki pozisyonuna yönelik değerlendirmeler bağlamında ele alınan konular arasında; Balkan devletlerinin ilerleyişi, barış görüşmeleri sırasında yaşanan gelişmeler, tarafların istekleri, büyük devletlerin meseleye yaklaşımları yer almaktadır. Bu meyanda Balkan Savaşlarını da içeren 1913 raporundaki ilk değerlendirme Londra'da yapılan barış görüşmelerinden somut sonuçlar elde edilememesi ile ilgilidir. Görüşmeler pratikte durmuştur. Bununla birlikte Türkiye'nin tavırlarında yumuşama hissedildiği de ifade edilmiştir. Türkiye'nin Edirne'nin bir bölümünden vazgeçmeye razı olduğu izleniminin doğduğu, barış şartlarına daha yakın bir tutum sergilediği yorumu yapılmıştır (FO, 881/10523, s. 2). 1913 yılı başlarında Balkan devletleri ile Türkiye arasında Londra'da yapılan görüşmelerden sonuç çıkmamıştır. Ancak görüşmeler sırasında Osmanlı hükümetinin son bir taviz olarak Edirne Vilayeti'nin batı bölgelerinden vazgeçmeye hazır olduğu, Arnavutluk için özerklik verilmesi, adalar rejiminin çözüme ulaştırılması konularında istekli olduğu belirtilmiştir.

Raporda, Balkanlarda barışın sağlanması için yapılan diplomatik girişimlerden ayrıntısıyla bahsedilmektedir. Buna göre, 6 Ocak'ta elçiler toplantısı planlandığı, müzakerelerin kopmaması için gerekli önlemlerin alınması hususunda hassas davranıldığı ifade edilmiştir. Raporda ayrıca, Türkiye'nin savaşa devam etmesi durumunda tehlikeye maruz kalacağı, barışın onun açısından daha kazanımlı olacağı, bu durumda finansal yardımla hükümetin etkinleştirilebileceği savunulmuştur. Savaş sürecinde büyük

devletlerin güvenlik için daha istekli olduklarını dile getirmelerinin barış için gerekli olduğu belirtilmiştir. Öte yandan stratejik açıdan son derece önemli olan adaların güvenliğinin sağlanmasının önem arz ettiği, bu şekilde gelecekte oluşabilecek tehlikelerin önlenmiş olacağı vurgusu yapılmıştır. Edirne'nin terkinin takiben burada doğabilecek sıkıntılara değinilmiş, Edirne Müslümanlarının camilerinin ve dini yapılarının korunması gerektiği de hatırlatılmıştır. Elçiler toplantısında, Türk yetkililer Edirne'deki bütün haklarından vazgeçmeyi kabul ettikleri için adaların Balkan devletleri tarafından şimdilik talep edilmemesi gerektiği savunulmuştur (FO, 881/10523, s. 2).

17 Ocak'ta İstanbul'da yapılan toplantıda daha baskıcı bir politika izlendiği rapora yansımıştır. Büyük devletler, Türkiye'nin kendileri tarafından yapılan tavsiyeleri reddetmeyi sürdürmesi durumunda, Türkiye'nin tavırlarından kaynaklanan sonuçlardan kendisini daha fazla koruyamayacaklarını bildirmişlerdir. Bu noktada Edirne'nin devredilmesi ve Ege adaları hususunda Türkiye'nin baskıya maruz kaldığı açıkça görülmektedir (FO, 881/10523, s. 2).

Bir yandan savaşın sonlandırılması için görüşmeler devam ederken öte yandan Balkan devletlerinin saldırıları devam etmekte idi. Bu durum rapora da yansımıştır. Nitekim görüşmeler sırasında 2 Ocak'ta Sakız Adası'nın Yunanlılar tarafından işgal edildiği, bu şekilde Türkiye'nin Ege'deki son önemli adasını da kaybettiği bilgisi verilmiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin savaş sırasındaki çabasına da dikkat çekilmiştir. Nitekim rapora göre Türkiye, Yunanlılara karşı savaşın kaderini değiştirmek için son bir çaba sarf etmek istemiştir. Bu meyanda 10 Ocak'ta "*Mecidiye*", "*Asar-ı Tevfik*" ve "*Hamidiye*"nin içlerinde bulunduğu 7 denizaltı muhribi ile Çanakkale'den hareket edilmiştir. Raporda bu hareket ile baskın yapıyormuş havası verildiği ifade edilmiştir. Küçük hızlı kruvazör Hamidiye'nin 15 Ocak'ta Suriye'de görüldüğü, burada bulunan Yunan transportu "*Makedonya*"ya kömür ikmali yapıldığı sırada Türk tarafının transporta ateş açtığı, bu sırada 2-3 kasabanın tehlikeye girdiği, "*Makedonya*"nın ise isabet alarak battığı bilgisi verilmiştir.

Raporda 17 Ocak'ta ciddi bir deniz savaşının meydana geldiği, "*Mesudiye*", "*Mecidiye*", "*Asar-ı Tevfik*", eski Alman deniz gemisi "*Turgut Reis*" ve "*Barbaros*"tan oluşan Türk donanmasının ciddi biçimde zarar gördüğü belirtilmektedir. Bu sırada çok sayıda zayıat olduğu, Türk tarafından 4 subay ve 37 erin öldüğünü, 7 subay ve 91 erin ise yaralandığı bildirilmiştir. Bu yenilginin ardından diplomatik girişimler hız kazanmıştır (FO, 881/10523, s. 2).

Raporda, barışın sağlanması için Osmanlı Devleti'nin iç siyasetinde atılan adımlar da dikkatle takip edilmiştir. Bu meyanda hükümetin Dolmabahçe'de yaptığı toplantıya değinilmiştir. Rapora göre, 22 Ocak'ta Dolmabahçe'de büyük meclis toplanmış ve burada 17 Ocak'ta büyük devletlerin sunmuş olduğu ortak notaya cevap verilmesi kararlaştırılmıştır. Genel anlamda barışsever bir çözüm istenmiştir. 23 Ocak'ta bakanlar, elçiler notasına verilecek cevap için bir araya gelmişlerdir. Cevapta, Edirne ve adalar için bazı güvenceler istenmiş, gelecekte maddi destek talep edilmiş ve kapitülasyonların kaldırılması üzerinde durulmuştur. Raporda Türkiye'nin mali durumunun umutsuz olduğu, bu hususta devam eden çabaların ise ümit vermediği dile getirilmiştir (FO, 881/10523, s. 2).

Dolmabahçe'deki toplantıda barışın bir an evvel yapılması ortak bir karar olarak çıkmıştır. Edirne'nin durumuyla ilgili olarak farklı bir çözüm üretilmesi düşünülmüştür. Bu meyanda Edirne, Avrupalı büyük devletlerin onaylamış olduğu bir mutasarrıf tarafından yönetilecektir. Şeyhülislam tarafından atanan bir müftü ile halk tarafından seçilen idare meclisi, atanan mutasarrıfın başkanlığında şehirdeki işleri yürütecektir. Bunun yanında şehirde yeterli ölçüde jandarma ve polis bulunacağı da ifade edilmiştir. Keza şehirde Osmanlı askeri bulunmayacağı esası benimsenmiştir. Bu şekilde Edirne'nin tarafsızlığı çözüm olarak sunulmuştur. Ancak Meclis-i Kebir-i Meşveret'te bu kararların alınması İttihatçıları rahatsız etmiştir. Edirne'nin Bulgarlara verileceği düşüncesiyle İttihatçılar duruma müdahale etmeye karar vermişler (Hayta & Birbudak, 2010, s. 71-72), Enver ve Talat Beylerin başını çektiği İttihatçı grup hükümeti düşürmek için harekete geçmiştir.

Hükümet Darbesi

Raporda savaşın gidişatı büyük bir dikkatle değerlendirilirken öte yandan Osmanlı hükümetinde yaşanan önemli iç siyasi olaylar ve değişikliklere de yer verilmiştir. Raporda Bâbîâli Baskını olarak ifade edilen hükümet darbesi ayrıntıları ile değerlendirilmiştir. Rapora göre, Enver ve Talat Beyler birlikte hareket ederek Bâbîâli'ye baskın düzenlemişlerdir. Bazı kaynaklara göre kırk silahlı adam, kimi görüşe göre ise sadece dört subay Bâbîâli'yi basarak kabineyi düşürmeye teşebbüs etmiştir. Raporda bu olay “*yüz kızartıcı*” olarak nitelendirilmiştir. Rapora göre, Harbiye Nazırı mecliste ortaya çıkan rahatsızlığın gerekçesini araştırarak, Enver Paşa'nın çekilmesi için emir vermiştir. Bunun üzerine Enver Bey ve arkadaşları meclisin toplandığı sırada baskın yapmıştır. Bu sırada Sadaret Yaveri Nafiz Bey (Arnavut) ile Harbiye Nezareti Yaveri Tevfik Bey (Kıbrıslı) baskını engellemeye çalışırken öldürülmüştür. Çıkan tartışmada Enver Paşa'nın adamlarından olan Mustafa Necip Bey de yaşamını yitirmiştir (FO, 881/10523, s. 2-3).

Raporda, komplocuların mecliste güçlendiği ve kabinenin istifa ettiği bilgisine yer verilmiştir. Bununla birlikte Kamil Paşa'nın sultanın emri olmaksızın bu yapılanların kabul edilemeyeceğini belirttiğini ancak Enver Paşa'nın kendisine bir istifa dilekçesi dikte ettirdiği ifade edilmiştir. Raporda, içeride olaylar devam ederken Enver Paşa'nın bir otomobile binerek saraydan uzaklaştığı, bir süre sonra padişahın elde edilen gerekli izinlerle imparatorluk müşavirlerinden biriyle geri döndüğü, bunun üzerine Kamil Paşa'nın beklendiği gibi rütbelerini devrettiği, yerine ise akşam sekiz sularında Mahmut Şevket Paşa'nın sadrazam olarak atandığına dair fermanın okunduğu kaydedilmektedir. Rapora göre, eski kabinede bulunan bakanlar Bâbîâli'de bir süre tutuklu kalmışlar, fakat kısa bir süre sonra birçoğu serbest bırakılmış, evlerine dönmelerine izin verilmiştir. Raporda akşam boyunca farklı kişilerin tutuklandığı da ifade edilmiştir. Bunlar arasında, İkdâm Gazetesi'nin editörü İsmail Hakkı Bey ve eski Gümölcine milletvekili de bulunmakta idi. Sabah ve İkdâm gazetesinin ofisleri kapatılmış çok sayıda hükümet taraftarı elçiliklere sığınmıştır. Darbenin görünürdeki liderlerinden hiçbiri Mahmut Şevket Paşa tarafından oluşturulan kabineye dahil edilmemiştir. Kabinenin önde gelen üyelerinden çoğu, ki bunlar, Prens Sait Halim Paşa Şura-yı Devlet Başkanı, Hayri Bey Evkaf Bakanı, Celal Bey Ticaret Bakanı olmuştur. Raporda diğer bakanların isimleri verilmemiştir (FO, 881/10523, s. 2-3).

Barış Çabaları

Raporda darbenin ardından Londra'daki Balkan Delegasyonu görüşmelerinin kesildiği dile getirilmiştir. Bu sırada Bulgar Başkomutanlığı ateşkesin sona erdiğini Osmanlı hükümetine bildirmiştir. Ancak yeni Türkiye'deki yeni kabine görüşme kapılarının birden bire kapanmasından yana olmamıştır. Aynı gün Bâbîâli, büyük devletlerin 17 Ocak 1913 tarihli notasına karşılık vermiştir. Bu husus raporda ayrıntısı ile yer almıştır. Buna göre, İttihat ve Terakki etkisi ağırlıklı olan kabinenin istekleri şu şekildedir (FO, 881/10523, s. 3);

1-Meriç Nehri'nin sağ kıyısında bulunan Edirne'nin bir bölümünden vazgeçilebileceği ifade edilmiştir. Sol kıyıda bulunan bölümler kaybedilmemiş, burada cami, mezarlar ve diğer alanlar ile tarihi ve dini dernekler bulunmakta idi.

2-Adalara gelince, adalardan boğazlara yakın olanların bazıları İstanbul'un güvenliği ve savunulması için gerekli idi. Diğerleri Türkiye'nin Asya topraklarının ayrılmaz parçası olup Küçük Asya (Anadolu'nun)'nın güvenliği için vazgeçilmezdi. Bâbîâli büyük güçler tarafından adaların kaderi için verilecek kararda bu hususların hesaba katılmasını istemiştir.

3-Bundan başka Osmanlı hükümeti özerk bir gümrük tarifesi kurulmasını, bütün yabancıların Osmanlı vergilerini ödemelerini, gümrük vergilerinin % 4 artırılmasını talep etmiştir.

4-Yabancı postaların kaldırılması istenmiş, ayrıca kapitülasyonların kaldırılması için büyük devletlerden söz talep edilmiştir.

Bâbîâli'nin notasının İtalya ve Avusturya hükümetleri tarafından olumlu karşılandığı ifade edilmiştir. Ancak Balkan müttefiklerinin kazançları için beklentileri gerektiğine vurgu yapılmıştır. Zira raporda, 3 Şubat'ta Bulgaristan ve Sırbistan ile ateşkesin sonlandırıldığı ve Edirne'nin bombalanmasına yeniden başlandığı ifade edilmiştir. Bilahare 7 Şubat'ta Londra'daki Türk delegelerinin büyük güçlerin müdahalesini

talep ettikleri bildirilmiştir. Ancak raporda bu durumun Bâbüâli'nin Edirne'den vazgeçmedikçe mümkün olamayacağı yorumuna yer verilmiştir (FO, 881/10523, s. 3).

Elçilik raporlarında Çatalca bölgesindeki ilerlemelere yer verildiği görülmektedir. Türklerin yeniden bir operasyona başladığı kaydedilmiştir. Raporda, Ferik İzzet Paşa'nın emrindeki 150-200 bin askerin Çatalca'dan ilerleyerek bir operasyona giriştikleri ancak püskürtüldükleri, operasyon sonucunda “*Asar-ı Tevfik*” adlı geminin Karaburun kıyısına kaçtığı ve burada tamamen battığı ifade edilmiştir. Keza Marmara Denizi'nin kuzey kıyılarına asker sevki için hazırlıklar yapıldığı ve hava şartlarının olumsuzluğuna rağmen yaklaşık 20 bin erin sevk edildiği, Ereğli ve Şarköy çıkarmasında ise soğuktan etkilenildiği bildirilmiştir. Rapora göre, söz konusu operasyon başarısız olmuştur. Gerek bu başarısızlık ve gerekse finansal zorluklar nedeniyle Osmanlı hükümeti zor durumda kalmıştır. Bu nedenle hükümet barış yapmak için harekete geçmiştir. Nitekim raporda, yaşanan gelişmelerin ardından Osmanlı hükümetinin taviz için hazır hale geldiği değerlendirilmiştir. Keza raporda, Rumeli'den yapılan Türk göçleri ile ilgili bilgiler de aktarılmıştır. Buna göre, Türk göçmenlerin Bulgarlar tarafından püskürtüldüğü, bunların geçici olarak Bolayır'a yerleştirildiği ve bilahare İstanbul'a sevk edildiği bilgisi verilmiştir (FO, 881/10523, s. 3).

Raporda, Türkiye için şartların zorlaştığına yönelik değerlendirmeler de söz konusudur. Bu meyanda zor durumda olan Osmanlı hükümetinin, 26 Şubat'ta Tevfik Paşa aracılığıyla barış talebinde bulunduğu bildirilmiştir. Böylece Bâbüâli'nin bir sınır çizgisi kabul etmek için gönüllü olduğunu duyurmuştur. Türk tarafının talebi, Karadeniz'den St Stefanos'tan Meriç'e, İğneada, Lüleburgaz ve Babaeski Türkiye'de kalacak, bunun karşılığında Türkiye Edirne'nin istihkâmlarını ve Kırkkilise'yi boşaltılacaktır. Keza Türkiye kendisinden istenen savaş tazminatı taleplerini reddedecektir. Adalar meselesi için daha önce Osmanlı hükümeti tarafından önerilen esasların geçerliliği kabul edilecektir. Nihayet 28 Şubat'ta Bâbüâli bütün umutlarını kaybetmiş, Edirne boşaltılmıştır. Askeri birlik ve onlara ait savaş materyalleri sevk edilmiştir. Türk elçiler durumu kabullenmek zorunda kalmışlar ve büyük devletlerin niteliksiz arabuluculuk yapmalarını kabul için talimat almışlardır. Bu sırada Bulgarlar, Edirne'ye son bir saldırı yapmak için harekete geçmişlerdir. Bulgarlar müttefikleri Sırplarla birlikte 28 ağır kuşatma silahı hazırlamışlar ve buna ek olarak 50.000 asker sevk etmişlerdir (FO, 881/10523, s. 3-4).

Raporda tarafların barış yapmak için sarf ettikleri çaba aktarılırken bu sırada savaşın gidişatına da yer yer değinilmiştir. Buna göre 6 Mart'ta Esat Paşa 20.000 erle Yanya'nın garnizonlarına girmiştir. Prens Crown Konstantin yönetimindeki Yunan askerleri teslim olmuştur. Ali Rıza Paşa yönetimindeki 3.000 veya 4.000 erden oluşan birlikler ise önceden kuzeye çekilmişlerdir. Türk kruvazörü “*Hamidiye*”, Çanakkale'den çıkarak faaliyete başlamıştır. 12 Mart'ta Yunanistan'a ait “*San Giovanni di Medua*” transportu batırılmıştır. Bu şekilde biri daha önce olmak üzere iki Yunan transportu kullanılmaz hale gelmiştir. Sırp, İşkodra kuşatmasında Yunan destroyeri “*Montenegrins*”e yardım etmek için harekete geçmiştir. Küçük bir Sırp garnizonu hiçbir kayıp vermeden destroyeri kurtarmış, bu sırada Hamidiye, Kızıl Deniz'e???? sığınmış ve savaş bitene kadar burada kalmıştır (FO, 881/10523, s. 4).

Elçilik kayıtlarında Balkan müttefiklerinin büyük devletlerin arabuluculuk tekliflerine yaklaşımları da kaydedilmiştir. Buna göre 14 Mart'ta Balkan devletleri bazı şartlar ileri sürerek arabuluculuk tekliflerini kabul etmişlerdir. Ancak rapora göre şartlar o kadar ağırdır ki bu aslında bir yönüyle red anlamına gelmektedir. İfade edilen şartlar şu şekildedir (FO, 881/10523, s. 4);

1-Osmanlı Devleti ile yapılacak olan sınır düzenlemesi hususunda Marmara Denizi'nden bir hat ile Rodos'un batısı, Midye'ye kadar olan bir çizginin esas alınması.

2-Ege adalarının devredilmesi.

3-Girit Adası'nın tamamen terk edilmesi.

4-Osmanlı Devleti'nin savaş tazminatı ödemesinin kabul edilmesi.

Raporda şartların ağırlığına dikkat çekilerek Balkan devletlerinin öne sürdüğü bu şartlarla kendi istekleri olmaksızın barıştan yana olmadıklarını açıkça ortaya koydukları dile getirilmiştir. Raporda Bâbüâli'nin iyiden

iyiye köşeye sıkıştığı dile getirilmiştir. Raporda barış görüşmelerinde gelinen noktalar değerlendirilirken diğer yandan da savaşın gidişatıyla ilgili bilgiler gün gün kaydedilmiştir. Örneğin 14 Mart'ta 36 kişilik bir grup Rodos'un karşısında bulunan anakaradan 2 millik küçük Meis Adası arazisini ve Girit'i ele geçirdiği kaydedilmektedir. Burada bir yönetim kurulduğu ve birkaç Türk memurunun ise hapsedildiği ifade edilmiştir. Öte yandan 15 Mart tarihinde Sisam Adası'nın Yunanlılar tarafından işgal edildiği, adanın işgali sırasında Yunan birliklerinin Türk garnizonu ile karşılaşmadığı, bu işgalin Aralık 1832'deki adanın statüsüne çağdaş bir gönderme olduğu belirtilmiştir (FO, 881/10523, s. 4).

24 Mart'taki genel saldırıda birleşik Bulgar ve Sırp güçleri Edirne'ye saldırmışlardır. 25 Mart sabahı 03.30'da güneydeki tüm kalelere hücumu geçilmiştir. 16 Mart'ta Şükrü Paşa 50.000 kişilik garnizonun tamamıyla kayıtsız şartsız teslim olmuştur. Türkler yaklaşık 10.000 kişi kaybetmiştir. Bulgar ve Sırp'ların ise toplam ölü ve yaralı sayısı 7.000 olarak ifade edilmiştir (FO, 881/10523, s. 4). Benzer tarihlerdeki savaşlarda Türk tarafı Çatalca hattının önüne ordunun ana unsurunu sürmüştür. Bu şekilde 29 Mart'ta Balkan ittifakının saldırısını baskılamaya çalışmış ise de başarılı olamamıştır. Hayrettin, Barbaros ve Turgut Reis adlı gemilerin bulunduğu bu saldırıda Türkler ölü ve yaralı olarak toplam 5.000 asker kaybetmiştir (FO, 881/10523, s. 4).

İşkodra bir süre dayanmış ancak savaş sonunda Edirne düşmüştür. Türkiye'de kalenin muhafazası için boş ümitler bir süre devam etmiştir. 31 Mart'ta Tevfik Paşa, İngiliz hükümeti büyükelçisine Midye-Enez, Ergene için kabul edilebilir bir memorandum tebliğ etmiştir. Söz konusu memorandumda Midye-Enez'den direkt bir hattın kabul edilebileceği duyurulmuştur. Ayrıca Türkiye tazminat ödemek için yetersizliğini ilan etmiştir. Adalar hususunda herhangi bir şey söylenmemiştir. Raporda, şartların Türkiye için "aşılmaz zorluklar" doğurduğu da ifade edilmiştir (FO, 881/10523, s. 4).

Aynı tarihlerde büyük devletlerin sekiz elçisi Bâbîâli ile iletişime geçerek bazı esaslar tespit etmiştir. Buna göre Midye-Enez sınırı, adalar sorununun çözümü büyük devletlere bırakılmıştır. Türkiye'nin Girit'i terk etme meselesi ile tazminat talepleri gibi sorunlar 1 Nisan'da Osmanlı Devleti tarafından şartsız olarak kabul edilmiştir. 10 Nisan'da Edward Grey, Bâbîâli ile yeniden iletişime geçmiştir. Bu süreçte İtalya adaların Türkiye tarafından tutulmasından yana tavır sergilemiştir (FO, 881/10523, s. 4).

Bu sırada Osmanlı hükümetinin Balkan müttefikleri ile de iletişime geçtiği ifade edilmiştir. Balkan devletleri 5 Nisan'da çekincelerini belirterek cevaplarını iletmişlerdir. Anılan devletlerin barış koşulları ise şu şekildedir (FO, 881/10523, s. 5);

- 1-Midye-Enez çizgisi görüşmeler için temel teşkil edecek ve kesin sınır belirlenecektir.
- 2-Ege adalarından vazgeçilecek.
- 3-Arnautluk'un sınırları için daha önceki dönemde istenilen şartlar kabul edilecek.
- 4-Tazminat için talepler, kabul edilebilir prensiplere bağlanacak. Tazminatlar Uluslararası Finans Komisyonu tarafından belirlenmiş miktarda olacaktır (FO, 881/10523, s. 5).

Raporda ifade edildiğine göre, 11 Nisan'da İstanbul'da bir Bulgar ilerlemesi ihtimali hesaba katılarak Londra'daki elçiler toplantısı Fransa tarafından yürütülmüştür. Bununla birlikte İstanbul'da düzeni sağlamak için uluslararası bir filo gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Gelibolu yarımadasındaki askeri operasyonları önlemek, Marmara Denizi'nin kuzey kıyılarında ve Boğaz'da gemi taşımacılığının güvenli ve serbest yapılmasını sağlamak için Rus elçisi bu teklifi desteklemiştir. Ancak İngiltere ve diğer elçiler bu karara çekimser bakmışlardır.

Raporda barış sürecine yönelik çabalar adım adım takip edilmiştir. Bu meyanda 14 Nisan'da büyük güçlerin temsilcilerinin ortak bir görüşme yaptıkları belirtilmiş, görüşmeler sırasında müttefik Balkan devletlerinin 5 Nisan'daki koşulları cevap verilmiştir. Buna göre; birinci koşul olarak ileri sürülen Midye-Enez Hattı görüşmelerin temelindedir. Balkan devletlerinin teklifine itiraz edilmemiştir. İkinci talep olarak öne sürülen Ege Adaları ile ilgili istekler büyük güçler tarafından reddedilmiştir. Ege Adalarından belirli olanlar haricindekilerin bırakılmasının kabul edilemez olduğu ifade edilmiştir. Bu meyanda adalar meselesinin büyük devletlere bırakılması istenmiştir. Üçüncü nokta savaş tazminatıyla ilgilidir. Büyük

güçler, tazminat sorunlarının Paris'te bulunan Uluslararası Finans Komisyonu'na sevk edilmesinin uygun olacağı belirtilmiştir (FO, 881/10523, s. 5).

Raporda, savaşın sona eriş süreci de ifade edilmiştir. Bu meyanda 23 Nisan'da İşkodra'nın düşmesiyle askeri operasyonun son bulduğu, 15 Mayıs'ta Karadağ güçleri tarafından tahliye edildiği, Antivari'deki uluslararası donanmanın memurlarının bir komisyona devredildiği bilgisi aktarılmıştır. Öte yandan İşkodra'nın düştüğü gün büyük devletler barış imzalamak, toplantı yerini seçmek ve Bulgaristan ile Türkiye arasında uzun süren düşmanlığı durdurmak için Mayıs'ta Türk temsilcilerini davet etmişlerdir (FO, 881/10523, s. 5). 1 Mayıs'ta Sir Edward Grey, Londra'da Türk elçilerine ve Bulgaristan Başbakanlığına barış anlaşmasının gayri resmi taslağını teslim etmiştir. 3 Mayıs'ta Bâbîâli düşmanlığı durdurmak için büyük devletlerin davetini kabul etmiş ve yer olarak Londra'yı önermiştir. Türk delegasyonunda yer alan Osman Niyazi Paşa, Bayındırlık Bakanı Batzaria Efendi, hukuk danışmanı Reşid Bey 6 Mayıs'ta Londra'ya gitmek için yola çıkmışlardır (FO, 881/10523, s. 5).

Raporda, barış anlaşması taslağının Türk hükümeti tarafından kabul edildiği, ancak Türk tarafının bazı konularda çekimser kaldığı ifade edilmiştir. Bunlardan birincisi büyük güçlerin yeni Türk-Bulgar sınırının belirlenmesinde komisyonda temsil olması ile ilgili idi. Diğer doğrudan görüşmelerin gerçekleşmesi için savaştan önceki statükonun korunması yargısı idi. Bunun yanında büyük devletlerin kapitülasyonlar hususunda yeni hak taleplerinde bulunmaması temel esas olarak görülmüştür.

Öte yandan Balkan devletlerinin ütopyik isteklerinin barış sürecini zora soktuğu değerlendirilmesine yer verilmiştir. Nitekim Yunan hükümeti 1897 savaşı öncesinin durumu ile ilgili hak iddia etmiştir. Rapora göre, bu aşırı talepler Osmanlı tarafını strese sokmuş, anlaşmanın imzalanması gecikmiştir. Anlaşmanın imzalanması için önemli başlıklar raporda ifade edilmiştir. Buna göre Arnavutluk'un sınırlarının belirlenmesi, Ege adalarının kaderi ve Aynoros (Mount Athos) başlıca irdelenmesi gereken sorunları oluşturmuştur. Sırp hükümeti Arnavutluk'ta bağımsız bir güç oluşturulması için garanti anlaşmasında somut bir şeye sahip olmak istemiştir. Bununla birlikte liman ve bağımsız ticari ilişkiler vurgulanmıştır (FO, 881/10523, s. 5).

Rapora göre, yukarıda ifade edilen hususların hepsi görüşmeler sırasında halledilmiştir. Görüşmelerin olumlu bir noktaya ulaşmasında Edward Grey'in önemli çabaları olduğu, müttefiklerin Sir Edward Grey'in girişimiyle uygun hale getirildiği ifade edilmiştir. Anlaşmanın orijinal taslağı 30 Mayıs'ta imzalanmıştır (FO, 881/10523, s. 5).

Rapora göre sekiz madde içeren anlaşma oldukça önemli idi (FO, 881/10523, s. 6). Anlaşmanın maddeleri ayrıntısıyla verilmiştir.

Madde 1-Barış gerçekleştirilmiştir.

Madde 2-Türkiye, Karadeniz'deki Midye, Ege Denizi'nde Enez'den çekilecek bir hattın batısındaki tüm bölgeyi Balkan devletlerine devretmiştir.

Madde 3-Türkiye ve Balkan müttefikleri Arnavutluk sınırları sorununu büyük devletlerin sorumluluğuna bırakmayı kabul etmiştir.

Madde 4-Osmanlı Devleti, Girit üzerindeki haklarını Balkan ittifakına devretmiştir.

Madde 5-Türkiye ve Balkan ittifakı Girit ve Aynoros yarımadası hariç Ege'deki Türk adalarının tamamının kaderini büyük devletlerin kararına bağlamıştır.

Madde 6-Mali konular için Paris'te uluslararası bir komisyonun toplanmasına karar verilmiştir.

Madde 7-Savaş esirleri, adli sorunlar ile vatandaşlık ve ticari sorunların ayrıca yapılacak özel anlaşmalarla çözümlenmesine karar verilmiştir.

Raporda, anlaşma sonrası yapılan görüşmelere de yer verilmiştir. Rapora göre, barış delegeleri anlaşmayı imzaladıktan sonra toplantıya devam etmişlerdir. Anlaşmada açık bırakılan bazı noktalar

sonuçlandırılmaya çalışılmıştır. Örneğin esir değişimi, savaş boyunca işlenen tüm eylemler için af, devredilen toprakların Müslüman sakinlerinin milliyeti, posta sisteminin yeniden kurulması, telgrafların yenilenmesi, savaş öncesinde imzalanan anlaşmaların yürürlüğü, müttefiklerin talepleriyle Müslüman organizasyonların özel sözleşmelerinin kaldırılması gibi. Ancak toplantı somut bir sonuca ulaşmamıştır. Zira rapora göre bir müddet sonra genel bir anlaşmanın mümkün olamayacağı anlaşılmıştır. Bu nedenle konferans 9 Haziran 1913'da sonlandırılmıştır. İfade edilen sorunların tümü bir kenara ayrılmıştır. Doğrudan görüşmeler Türkiye ve her bir Balkan ülkesi arasında gerçekleşmiştir (FO, 881/10523, s. 6).

Londra Anlaşması Sonrasında Ekonomik Sorunların Görüşülmesi

Raporda ele alınan bir diğer konu da Türkiye ve Balkan müttefikleri arasındaki ekonomik sorunların halledilmesi meselesi idi. Esasen anlaşmanın 6. maddesinde mali konuların görüşülmesi için Paris'te uluslararası bir komisyonun toplanması kararlaştırılmış idi. Bu meyanda rapora göre komisyon altı büyük devlet ile savaşan devletlerin katılımıyla 17-18 Haziran'da Paris'te toplanmıştır. Ancak raporda toplantıda tartışılan hususlarda kesin bir karara varılmadığı ifade edilmiştir (FO, 881/10523, s. 6).

Mali konuların görüşülmesi sırasında iki husus tartışma yaratmıştır. İlki kaybedilen topraklarla ilgili Osmanlı borçlarının tamamının Balkan müttefikleri tarafından kabul edilmesi, ikincisi ise müttefiklerin Osmanlı Devleti'nden savaş tazminatı talep etmeleri idi. Savaş tazminatı ile ilgili olarak Balkan devletleri bazı iddialarda bulunmuşlardır. Örneğin Sırp vagonları ile Selanik'teki savaş malzemelerine Osmanlı Devleti tarafından el konulduğu, Türk askerlerinin Epir sakinlerini maddi zarara soktuğu, Yunanistan'ın ticaret gemilerinin gözaltına alınarak zarara uğratıldığı iddia edilmiştir. Bu iddialar Türk delegasyonu tarafından reddedilmiştir (FO, 881/10523, s. 6).

Paris toplantısında borçların ödenmesi hususunda teknik bazı esaslar tespit edilmeye çalışılmıştır. Balkan müttefiklerinin kaybedilen topraklara ait Osmanlı borçlarını üstlenmesi meselesi Türk delegasyonu tarafından dile getirilmiştir. Osmanlı Devleti borçların gelir teminatlı özel bir sisteme uygun olarak hesaplanan oranlarda müttefikler arasında bölünerek ödenmesini istemiştir. Balkan devletleri ise Osmanlı borçlarının ödenmesini tamamen reddetmiştir. Anılan devletler Türkiye'nin gelirlerinde herhangi bir eksiklik olmadığını, borçları ödeyecek durumunun olduğunu iddia etmişlerdir. Türkiye'den alınan bölgelerin gelirlerinin tamamının birleştirilmiş olarak alındığı, dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin borçlarını karşılayacak miktarda gelirinin olduğu ifade edilmiştir. Müttefiklerin bu iddiaları komisyon tarafından kabul edilmiş, bu durum Balkan devletlerini rahatlatmıştır. Rapora göre büyük güçlerin delegasyonu tarafından benimsenen hesaplama metoduna göre borçların nominal sermayeye göre payı, 22.500.000 ve 24.000.000 Türk lirası arasında gerçekleşecekti (FO, 881/10523, s. 6).

II. Balkan Savaşı'nın Başlaması

Raporda II. Balkan Savaşı'nın çıkışını hazırlayan anlaşmazlıklara da yer verilmiştir. Buna göre, Bulgaristan'ın aşırı isteklerine karşı konulamamış, bunun sonucunda 30 Haziran'da Balkan devletleri arasında düşmanlık patlak vermiştir. Bulgaristan bir tarafta, Sırbistan, diğer tarafta Yunanistan ve Karadağ olmak üzere saflar belirlenmiştir. Kısa süre sonra Bulgar güçleri Sırbistan ve Yunanistan sınırlarında yığılmışlardır. Birkaç gün sonra Romanya ordusu Sofya'ya ilerlemeye başlamış, Trakya savunmasız kalmıştır (FO, 881/10523, s. 7).

Raporda dikkat çeken hususlar Türkiye'nin savaşa girmesinin eleştirilmesidir. Raporda, Türkiye'nin harekete geçmek için bahane bulduğu, nitekim Edirne'yi almak için harekete geçmesinin gerekçesi olarak Londra Anlaşması ile devredilen toprakların bir bölümünde bulunan Müslüman nüfusa kötü davranılması şüphesini ileri sürdüğü dile getirilmiştir. Müslüman ahaliye yapılan kötü muamelenin Rodos yakınlarında kanlı bir misillemeye yol açtığı da ifade edilmiştir (FO, 881/10523, s. 7).

Türkiye'nin savaşa katılmamak için güvence vermesine rağmen harekete geçtiği, Midye-Enez hattını aşma kararı aldığı, bu şekilde Türk delegasyonu tarafından iddia edilen toprakları yeniden ele geçirmek için fırsat yakaladığı değerlendirilmiştir. Bu kapsamda 14 Temmuz'da Rodos alınmış, Lüleburgaz tekrar

ele geçirilmiştir. Enver Paşa'nın direktifleriyle Türk ordusu Edirne'ye girmiştir. Hatta Mustafa Paşa'ya kadar ilerlenmiştir. Burada bulunan demiryolu istasyonu yakılmış ve 30 Temmuz'da Kadıköy'e ulaşılmıştır. Düzensiz birlikler Meriç'in kuzey batısında 45 milde Keşan-Kavak yakınlarındaki Bulgar topraklarını geçmiştir (FO, 881/10523, s. 7).

Söz konusu durumun İngiltere açısından rahatsızlık yarattığı açıkça ifade edilmiştir. Zira belirtildiğine göre İngiliz hükümeti önemli protestolar almıştır. Çünkü imzalanan Londra Anlaşması ihlâl edilmiş ve bunun sonucunda tepkiler yükselmiştir. İngiltere risklerin yüksek olduğu gerekçesiyle Bâbîâli'yi uyarmıştır. Raporda, Türkiye'nin kazançlı çıktığı dile getirilerek *"bu koşullarda Türkiye gerçek başarı sağladı, hemen hemen yorucu bir atış olmaksızın eskiden Osmanlı'ya bağlı olan 750.000 kilometrekarenin 16.000 kilometre karesini yeniden kazandı"* ifadeleri yer almıştır.

Bulgaristan'ın yenilgisi ile 10 Ağustos'ta Bükreş Anlaşması imzalanmıştır. Rapora göre, böylece büyük bir tehlike ortadan kaldırılmış oldu. Görüşmeler sırasında barışçı bir çözüm için Bâbîâli bir ölçüde destek vererek katkıda bulundu. 21 Ağustos'ta resmi ve kategorik olarak güvence veren Türkiye, büyük devletler tarafından bir nota tebliği belirtilmedikçe sınır ötesine geçmeye niyetli olmadığını gösterdi. Öte yandan Bulgaristan büyük güçlerden yardım hususunda umutsuz kalmış, bu nedenle Ağustos'un sonunda nihayet Türkiye ile direkt temasa karar vermiştir. 3 Eylül'de General Savof, M. Natchovitch ve M. Toshev İstanbul'a varmışlar ve 29 Eylül'de barış anlaşması kesinleşmiştir. Bu şekilde iki ülke arasında İstanbul Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma imzadan hemen sonra yürürlüğe girmiştir (FO, 881/10523, s. 7-8).

İstanbul Anlaşması

Raporda, anlaşmada yer alan 17 madde ayrıntılı olarak verilmiştir. Ancak çalışmada maddelere tek tek yer vermek yerine önemli olan hususlar üzerinde durulacaktır. Bulgaristan sınırının nereden geçeceği anlaşmanın ilk maddesinde ayrıntılı olarak verilmiştir. Osmanlı Devleti tarafından Bulgaristan'a terk edilen bölgelerde kalan halkın Bulgar tebaası olması konusunda anlaşılması, bu kişilere dört yıl içerisinde istedikleri takdirde Osmanlı topraklarına göç etme hakkı verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin bıraktığı bölgedeki halkın dört yıl müddetle askerlik hizmetinden muaf olması da kararlaştırılmıştır. Bulgar topraklarındaki bütün Müslümanlara Bulgar vatandaşlarının sahip olduğu mülkiyet hakları ve siyasi haklardan yararlanması, bu zümreye din ve ibadet özgürlüğünün tanınması ve saygı gösterilmesi esas kabul edilmiştir. Türkiye'deki Bulgar vatandaşlarına diğer Hıristiyanlara tanınan hakların tanınması, evlerinden ayrılmak isteyenlerin geri dönmelerine izin verilmesi de kabul edilmiştir. (Madde 7,8,9) (FO, 881/10523, s. 8).

Raporda anlaşmanın maddeleri ayrıntısı ile verildikten sonra, anlaşmaya ek olarak yapılan 4 maddelik protokole de dikkat çekilmiştir. Birinci protokol yeni sınırların tespiti ile ilgili idi. İkinci protokol Müslüman topluluklarının hak ve yetkilerini içermekte idi. Buna göre Bulgaristan'da müftü bulunacaktı (FO, 881/10523, s. 8). Müslüman halka müftülerini ve baş müftüyü seçme hakkı verilmiştir. Ayrıca seçilen bu görevlilerin maaşının Bulgar hükümeti tarafından ödenmesi karara bağlanmıştır (Hayta & Birbudak, 2010, s. 129). Üç numaralı protokolde ise anlaşma maddelerinde iki tarafın ihtilafa düşmesi durumunda konunun Lahey Hakem Mahkemesi'ne taşınması kararı kabul edilmiştir (FO, 881/10523, s. 8). Dört numaralı protokol tren hattı üzerinde asker, mühimmat ve ticari eşya nakli konularını kapsamaktadır. Ege ile Bulgaristan'ı birbirine bağlayan bir demiryolu inşasına kadar Meriç Nehri'nden ve trenle transit düzgün geçişlerde bağlantılı bakımın yapılması esas getirilmiştir. (Hayta & Birbudak, 2010, s. 129). Anlaşma 8 Ekim'de kabul edilmiştir.

Yunanistan ile Atina Anlaşması

Raporda Türk hükümetinin, Bulgaristan ile barışı kısa sürede sonuçlandıracağına dikkat çekilmiştir. Ancak Yunanistan ile kesin bir barış anlaşması için görüşmelerin çabuk ve düzenli bir şekilde devam etmediği vurgulanmıştır. Yunanistan'da uzun zaman Osmanlı temsilciliği yapmış olan Berlin Türk elçilik danışmanı Eylül'ün başında Atina'dan döndü. Görüşmeler sonuca ulaşmamıştı. Bunun üzerine Türkiye, Yunanistan ile bir savaşı ciddi olarak ön gördüğü için 150-200 bin kadar askeri, ki çok büyük bir güç, Trakya'da silah altına aldı. Bu gelişmeler üzerine özellikle Fransız hükümeti tarafından Yunanistan'a baskı

yapıldı. Sonunda Romanya'nın müdahalesi ile M. Take Jonescu'nun arabuluculuğu sayesinde Yunanistan anlaşma masasına oturtuldu (FO, 881/10523, s. 8-9).

Raporda Yunanistan'ın yersiz isteklerinin barışı zorlaştırdığına değinilmiştir. Yunan hükümetinin 1897 öncesindeki statükoya dönme arzusunda olduğu belirtilmiştir. Ancak Yunanistan bu talepten vazgeçmek zorundadır. Bu şartlar altında anlaşmanın 4 Kasım'da Atina'da imzalandığı, bu şekilde ilişkilerin tekrar kurulmaya çalışıldığı belirtilmiştir. Raporda anlaşmanın 15 maddesi tamamen verilmiştir (FO, 881/10523, s. 9). Ancak makalede anlaşmanın maddelerine ayrıntısı ile girilmeyecektir. Anlaşmada dikkat çeken hususlara göre, devredilen topraklarda ikamet eden Osmanlı tebaası, barış imza edilmesinden itibaren üç yıl içinde Türk vatandaşlığını tercih edebileceklerdir. Müslümanlar askerlikten sorumlu olmayacaklardır (Madde 4). Terk edilen topraklarda Osmanlı yetkililerinden elde edilen haklara saygılı olunacaktır. Bununla ilgili kararlar saklı kalmak üzere Paris'teki Uluslararası Finans Komisyonu tarafından alınabilecektir (Madde 5). Osmanlı tabiiyetini seçecek olanlar Yunanistan dışına çıkacaklar, fakat buradaki mallarına sahip olmaya devam edeceklerdir. Bu durum hükmî şahsiyetler için de böyle olacaktır. Osmanlı vatandaşının özel mülkiyetine saygılı olunacaktır (Madde 6-). Sultan ve kraliyet bütçesi mülkiyetleri devam edecek ve bu mülklere de saygı duyulacaktır (madde 7) (FO, 881/10523, s. 9). Anlaşmaya ek bir mektup İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin de bu hükmî şahsiyetler arasında olduğunu ifade etmektedir (Bayur, 1991b, s. 245).

Raporda anlaşmaya ekli üç protokole de yer verilmiştir. Buna göre (FO, 881/10523, s. 10);

-Osmanlı İmparatorluğu dışında devredilen topraklarda ikamet eden sakinler 6 hafta içinde Yunan vatandaşlığını tercih edebileceklerdir.

-Türk hükümetinin belirtilen mülkünün mülkiyet sorunlarına bakmak, maden, imtiyaz hakları ve sulama çalışmaları gibi Selanik ve Yanya vilayetleri ve kasabaları ile ilgili hususlar Lahey Mahkemesine sevk edilecektir. Hükümet bu mülkle ilgili iddiaları terk etmeye hazırdır.

-Dini yapıların, camilerin, cami mülklerinin ve terk edilmiş topraklarda müftülerin ayrıcalıkları kabul edilmiştir. Yunan hükümeti gerekli olan yerlerde ve Atina'da bir cami inşa edecektir. Bu şartlar içerisinde anlaşma 1 Aralık'ta onaylanmıştır.

Rapora göre Yunanistan ile barış tesis edildikten sonra Sırbistan ile ilişkiler üzerinde durulmuştur. Ancak İstanbul'da Sırplarla görüşmeler Kasım'a kadar başlamamıştır. Bu hususta Sırp temsilcisi M. Pavlovitch tarafından çok az ilerleme kaydedilmiştir (FO, 881/10523, s. 10). Türkiye'nin Balkan Savaşları ile Balkan devletlerine bırakmış olduğu toprak ve nüfus miktarı raporda yer alan hususlardandır. Buna göre Bükreş Anlaşması ile paylaştırılan Osmanlı toprakları şu şekildedir (FO, 881/10523, s. 10).

Tablo 1: Bükreş Anlaşması ile paylaştırılan Osmanlı toprakları

Ülke	Kazanılan Toprakların Alanı (Kilometrekare)	Nüfus
Arnavutluk	32.000	880.000
Bulgaristan	26.257	709.546
Yunanistan	56.611	1.620.000
Karadağ	5.876	230.000
Sırbistan	39.047	1.210.000
Toplam	159.791	4.649.646

Sonuç

Raporlarda Balkan Savaşları süreci İngiliz dış politikasının geleneksel soğukkanlılığı ile değerlendirilmiştir. Balkan Savaşlarının gerçekleştiği 1912-1913 yılları arasında savaşların ve Türkiye'nin İngiliz Büyükelçilik raporlarındaki yansımalarına bakıldığında Türkiye'nin savaş sırasındaki güçsüzlüğü her bakımdan raporlara yansımıştır.

Raporda büyük güçlerin Türkiye'nin sahip olduğu Balkan topraklarına özel bir önem verdiği açıkça ifade edilmiştir. Türkiye'nin kendi içişlerini yönetecek güçten yoksun olması nedeniyle Avrupalı güçlerin meseleye müdahale etme gereği duydukları, hatta bu durumun, anılan devletlerin görevi haline geldiğine vurgu yapılmıştır.

Raporlarda Balkan ittifakının oluşum süreci dikkatle irdelenmiş ve Balkan devletlerinin, özellikle Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'nden toprak koparmaya çalıştığı, savaşın çıkmasında Avrupa siyasetinin aldığı şeklin ve Rusya'nın etkisinin büyük olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte Balkan ittifakının oluşum sürecinin Osmanlı Devleti tarafından tam olarak algılanamadığı, bunun temel sebebi olarak, Türkiye'nin iç işlerindeki sıkıntılar nedeniyle hükümetin meseleye tam olarak odaklanamaması gösterilmiştir.

İngiliz Büyükelçiliğinin, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu olumsuz koşullara rağmen savaş öncesinde Osmanlı Devleti'ne güven duyduğu açıktır. Bu durum raporda da ifade edilmiştir. Bu meyanda “*Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri gücü ve güven duygusu hissini Balkan devletlerine göre daha üstün olduğu*” vurgusu yapılmıştır.

Raporlarda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Balkanlarda uyguladığı Türkleştirme siyaseti ise şiddetle eleştirilmiştir. Hatta komitenin güttüğü “*Türkleştirme*” politikasının ve baskıcı tutumunun “*Avrupa'yı kaybetmesinin pratik taahhüdü*” olduğu değerlendirilmiştir.

Öte yandan Bulgaristan'ın savaş öncesinde ve savaş sırasındaki tutumu da raporda yer alan eleştiriler arasındadır. Örneğin Koçana'daki bombalama olayının Bulgarlar tarafından tahrik edildiği açıkça görülmüştür. Bu nedenle Bulgaristan'ın tutumu eleştirilmiş, Bulgaristan hükümetinin elindeki gücü zorladığı, yaşanan gelişmelerin sorumluluğunun Bulgar hükümetinin elinde olduğu ifade edilmiştir. Raporda, Türkiye'nin Balkan komşuları ile ilişkilerinde gerilim yaratacak her belirtinin ilişkileri normalden daha kötüye götürdüğü değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Savaş sırasında Balkan devletlerinin genel tutumunun da eleştirildiği görülmektedir. Nitekim barış tesis etme çabaları sırasında yaşanan en büyük güçlüğü Balkan devletlerinin kendi çıkarları doğrultusunda durumu nasıl en iyi şekilde kullanacaklarını tartışmakla meşgul oldukları ve bu durumun işleri zorlaştırdığına dikkat çekilmiştir. Ateşkesin sağlanmasında İngiltere'nin önemli etkisinin bulunduğu, Sir Edward Grey'in Londra elçiler toplantısı ile bu sorunun çözümünde önemli bir katkı sağladığı dile getirilmiştir. Nitekim çabalar sonucunda ateşkesin gerçekleştiği, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor durumun barış isteklerini artırdığına vurgu yapılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin savaş öncesinde ve savaş sırasındaki uzlaşmacı tutumuna da dikkat çekilmiştir. Buna göre Osmanlı Devleti, Balkan Savaşlarını engellemek için uzlaşmacı bir tavır sergilemiş ve bu tutumunda dürüst davranmıştır. Ancak rapora göre, Balkan devletleri ılımlı taleplere kulaklarını tıkamışlar, toprak elde etmek için fırsat kollamışlardır. Keza, büyük güçlerin savaşı engellemek için statükonun devam etmesi gerektiğini bildirmeleri etkili olmamıştır. Nitekim ilerleyen süreçte büyük güçlerin Osmanlı Devleti'ne olan baskıları artmıştır. Osmanlı Devleti'nin savaşta ağır darbe almasına rağmen İstanbul'da bazı umutların devam ettiği, Avrupa'daki gelişmelerin onların avantajına dönebileceği umutlarının var olduğu ifade edilmiştir.

II. Balkan Savaşı'nın çıkışında Bulgaristan'ın isteklerine karşı konulamamasının büyük etkisinin olduğu vurgulanan diğer bir husustur. Bununla birlikte Türkiye'nin savaşa girmesi eleştirilmiştir. Londra Anlaşması'nın ihlal edilmesi nedeniyle Majesteleri'nin hükümetinin önemli protestolar aldığı belirtilmiştir.

Raporlarda Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında paylaşma projelerine de yer ayrılmıştır. Nitekim Eski Sadrazam Hakkı Paşa'nın "*Büyük İngiltere ile İlişkiler*" başlığı ile Londra'ya gönderildiği, Osmanlı'nın bazı konularda taviz istediği ifade edilmiştir. Yapılan görüşmelerin sonucunda Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında anlaşmalar imzalandığı, Ortadoğu topraklarında ve petrol imtiyazında İngiltere açısından olumlu gelişmeler yaşandığı ancak anlaşmaların yürürlüğe giremediği dile getirilmiştir.

Görüldüğü gibi İngiliz Büyükelçiliği'nin Türkiye ile ilgili yıllık raporları Balkan Savaşları sırasında yaşanan siyasi ve askeri gelişmelere önemli bir merkez tutmuştur. Bu şekilde savaşın seyrinin İngiltere tarafından nasıl algılandığı da değerlendirilmiştir.

Kaynakça

The National Archives UK (İngiliz Devlet Arşivleri Belgeleri)

The National Archives UK (TNA), Foreign Office (FO), 881/10280, Turkey Annual Report (TAR), 1912, s. 1-53.

The National Archives UK (TNA), Foreign Office (FO), 881/10523, Turkey Annual Report (TAR), 1913, s. 1-41.

Kitap ve Makaleler

Ağanoğlu, H. Y. (2013). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi: Göç. 8. Baskı, İstanbul: İz Yayıncılık.

Alkan, N. (2014). Alman Kaynaklarına Göre Balkan Hezimetinin Nedenleri, 100. Yılında Balkan Savaşları (1912-1913) İhtilafı Duruşlar içinde (s.609-620). C. I, M. Türkeş (Edt). Ankara: TTK Yayımları.

Arslan, S. (2008). Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti'nde İskânları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Ashmead-Bartlett, E. (2014). Türklerin Rumeli'ye Vedası. (Çev: G. Şengün). H. Büşra Yavuz, 2. Baskı, İstanbul: İz Yayıncılık.

Bayur, Y.H. (1991a). Türk İnkılâbı Tarihi, Cilt II, Kısım I, Ankara: TTK Basımevi.

Bayur, Y.H. (1991b). Türk İnkılâbı Tarihi, C. II, Kısım III, Ankara: TTK Basımevi.

Bayur, Y.H. (1999). Balkan Savaşları Birinci Balkan Savaşı I, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.

Biagini, A. F. (2016). İtalyan Raporlarında Balkan Savaşları. (Çev: Sadriye Güneş). İstanbul: Tarihçi Kitabevi.

Çakmak, F. (2018). Batı Rumeli'yi Nasıl Kaybettik. Garbî Rumeli'nin Sûret-i Ziyâ ve Balkan Harbi'nde Garp Cephesi. A. Tetik (Yay.Haz.). 3. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Dilek, M. S. (2013). Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları'ndaki Yenilgisinin Amerikan Basınındaki Yankıları. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi. (33), 283-300.

Feyzioğlu, H. S. (2016). Hatıraların Işığında Balkan Savaşları, Ankara Üniversitesi DTCTF Dergisi. 56 (2), 200-213.

Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı. Balkan Harbi (1912-1913). (1970). C. I, Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları.

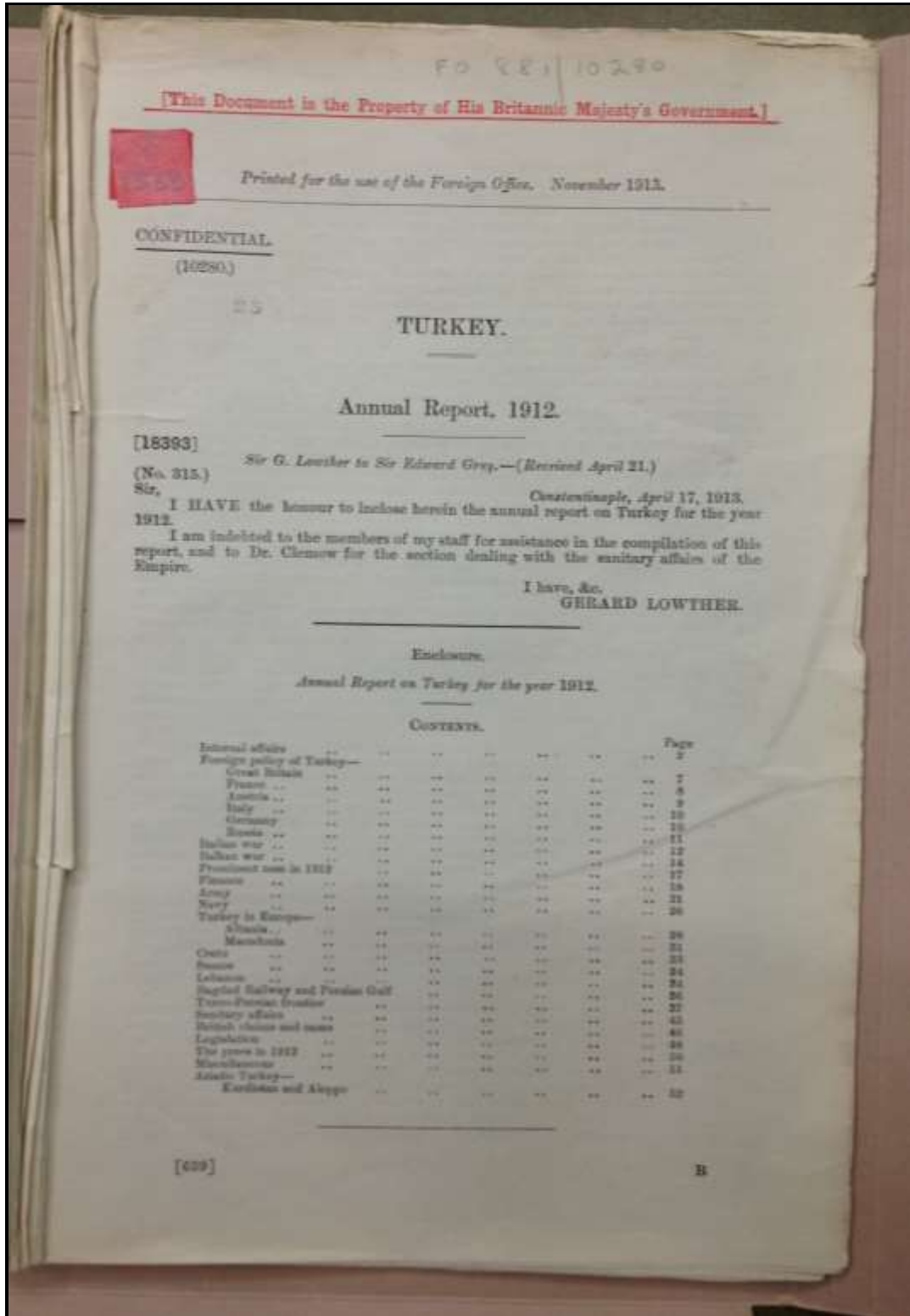
Hall, R. C. (2003). Balkan Savaşları 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası. (Çev: M. T. Akad). İstanbul: Homer Kitabevi.

Hayta, N. & Birbudak, T. S. (2010). Balkan Savaşları'nda Edirne. Ankara: Genelkurmay ATESE Başkanlığı Yayınları.

- Hayta, N. (2008). Bakan Savaşının Diplomatik Boyutu ve Londra Büyükelçiler Konferansı (17 Aralık 1912-11 Ağustos 1913). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- İpek, N. (2013). Balkanlar, Savaş ve Göç, Balkanlar ve Göç içinde (s.195-206). A. F. Örenç & İ. Mangaltepe (Edt). Bursa: İhlas Matbaacılık.
- Jelavich, B. (2009). Balkan Tarihi. C. II, İkinci baskı, İstanbul: Küre Yayınları.
- Karpat, K. H. (2012). Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik. İstanbul: Timaş Yayınları.
- James, L. (2017). Türklerin Balkan Hezimetini. (Çev: E. Bekman). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Şahin, G. (2016). I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti ile Sırbistan Arasındaki Siyasî Sorunlara Dair Bazı Tespitler (1914-1918). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. C. 18 (2) (Aralık), 269-286.
- Şenel, Ş. (2006). 19. ve 20. Yüzyılların Denge Oyununda Balkanlar. Balkanlar El Kitabı içinde (s.399-413). C. I, O. Karatay & B. A. Gökdağ (Derleyenler). Ankara: Karam&Vadi Yayınları.
- Troçki, L. (2017). Balkan Savaşları. (Çev: T. Güney), 3. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Wachtel, A.B. (2009). Dünya Tarihinde Balkanlar. (Çev: A. C. Akkoyunlu), İstanbul: Doğan Kitap.
- Yıkıcı, L. & Özlü, Z. (2018). İngiliz Arşiv Belgelerine Göre 1912-1913 Tarihli Balkan Savaşları Öncesinde Balkanlarda Uluslararası Nüfuz Mücadelesine Bir Bakış. Gaziantep Üniversitesi Journal of Social Sciences, C. 17 (2), 677-690.
- Yıldırım, S. (2012). Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri. Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi. Yıl: 8 (16) (Güz), 75-92.

Ekler

Ek-1 1912 Yılına Ait Türkiye Yıllık Raporunun İlk Sayfası (FO, 881/10280).

Ek-2 1913 Yılına Ait Türkiye Yıllık Raporunun İlk Sayfası (FO, 881/10523).

